№ 147 ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 10

1909

ԵՐԵՍՈՒՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 10 № 147

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՄԱՐԱՅԻՆ ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԱՅԳԻ

„ԻԺԱՆԷ“ ԸՆԿ. ՃԱՇԱՐԱՆ

Ամենալաւ տեղը քաղաքում, ուր գտնվում են հսկայ ծառեր: Առանձին պավիլիօն, մեծ աւազաններ և շատրւաններ: Ընդունվում են պատուէրներ ճաշի և պիկնիկների համար: Ցերեկվայ ժամը 2-ից մինչև 4-ը և երեկոյեան ժամը 9-ից մինչև 2-ը գիշերվայ նուագում է օպէրային երաժշտախումբը Պալիեվ III-ի ղեկավարութեամբ:

ՃԱՇ.—2 տեսակ կերակուր՝ 60 կոպ., 3 տեսակ՝ 80 կոպ., 4 տեսակ՝ 1 ռուբ.:

ԳՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԵՆ

Այցու մուտքը ծրի է

(ա. օ.) (առ.) 546. 5—2

ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱՑՈՒՄՆ

Ն. Ի. ԲՕԶԱՐՋԵԱՆՑ ԵՒ ՈՐԴԻՆԵՐԻ

Առևտրական Տան կողմից

Մի ինչ-որ մարդ, որը իրան անուանում է Պ. Ե. ՎԱՀԱՆՕՎ, իրան ձևացնելով «Ն. Ի. Բօզարջեան և Որդիների» Առևտրական Տան ներկայացուցչի տեղ՝ շրջում է քաղաքները, ընդունում է պատուէրներ յիշեալ Առևտրական Տան ծխախոտային արտադրութիւնների համար և նոյնիսկ ստանում է նախավճարներ: Մօտ օրերս մեզ տեղեկացրին Գանձակից՝ պ. Աղա Ախունդովից, որից երևում է, որ հաւատալով Վահանովին՝ տուել է նրան 25 րուբլի նախավճար, և այդպիսով տուժել շնորհիւ այն բանի, որ նա հաւատացել է իրան Վահանով անուանողի կազմած այցետոմսին հետևեալ մակագրութեամբ. Представитель фабрики „Т./Д. Н. И. БОЗАРДЖІАНЦЪ“. Հարկաւոր ենք համարում տեղեկացնել այդ դէպքի մասին ի գիտութիւն յարգելի հասարակութեան և նախազգուշացնել՝ չը հաւատալու Առևտրական Տան ինքնակոչ ներկայացուցիչներին, որոնց գործողութիւնների համար Առևտրական Տունը պատասխանատու լինել չէ կարող, իսկ Առևտրական Տան ներկայացուցիչներ ընդունել միայն այն անձանց, որոնք ներկայացնում են «Ն. Ի. Բօզարջեանց և Որդիների» Առևտրական Տան պատշաճաւոր հաւատարմաթղթերը: (Կ. Հ.) 629. 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

երթևեկ հիւանդների համար ամեն օր, Վօկզալնայա 8, տ. Էնֆիաճեանցի:

Տէլէֆօն 605

Ե. Գ. ՖԷԴՕՐՕՎ ամեն օր, բացի չորեքշաբթի և կիրակի օրերից, $8^{1}/_{2}$-ից մինչև $9^{1}/_{2}$, ներքին հիւանդ.:

Վ. Դ. ԳԱՄԲԱՇԻՁԷ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 11—12 ժամը, ներքին և երեխաների:

Բ. Ա. ՊՕՊՕՎԵԱՆ երկուշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ 12—1 ժամը, կոկորդի քթի և ականջի:

Գ. Մ. ՄԱԿԱՐԵԱՆ երեքշ. և ուրբաթ օրերը 12—1 ժ., ներքին:

Ա. Ն. ԴԻԱՍԱՄԻՁԷ ամեն օր, $11^{1}/_{2}$-ից մինչև $12^{1}/_{2}$ ժ., սիֆիլիս և կաշուէ հիւանդութիւններ:

Ն. Մ. ՄԵԼԻՔՕՎ ամեն օր, խիրուրգիական և կանանց հ. 1—2 ժամը:

Ի. Դ. ԳՕՄԱՐԹԷԼԻ ամեն օր, ներքին և երեխաների, 2—3 ժամը:

Բ. Ս. ՄՈՒՍԽԷԼՕՎ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 2—$2^{1}/_{2}$ ժ., աչքի հիւանդ.:

ՍՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Գ. ՄԻՐՋՕՅԵԱՆ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 6—7 ժ., ներքին և երեխաների:

Ն. Գ. ՉԻՉԻՆԱՁԷ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 6—7 ժ., ներքին և երեխաների:

Հիւանդանոցում կատարվում են միկրոսկոպիական, բակտէրիօլոգիական և քիմիական հետազօտութիւններ, նոյնպէս ծաղիկի պատուաստում և ծծմայրերի քննութիւն: [illegible]

(օ. մ.) ա. 38. 100—60

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԾՐԱԳՐԱԿԱՆ ՃԱՌԻ ԱՌԻԹՈՎ

I

«Մշակի» երէկվայ համարում մենք զետեղեցինք Իզմիրլեան կաթողիկոսի ճառը, որ նա արտասանել է Էջմիածնի ամբողջ միաբանութեան առաջ:

Այդ ճառը մենք անուանեցինք ծրագրական, որովհետև նրա մէջ շօշափված են հիմնական կէտերը այն գործունէութեան, որ Վեհափառը ուրուագծել է առաջիկայի համար:

Կաթողիկոսը, ընդգծելով որ կարգադրութեան են սպասում կրթական, վարչական, կալուածական, ազգային, եկեղեցական խնդիրներ և յիշեցնելով որ վերջինների վերահսութիւնը յանձնված է հայ հոգևորականութեանը, կոչ է անում այդ հոգևորականութեանը գիտակցել իր պարտաւորութիւնները և պատասխանատուութիւնը ժողովրդի և պատմութեան առաջ:

Այդ կոչը և յիշեցումը գալիս են սթափեցնելու և գործի հրաւիրելու մարդկանց, որ զանցառու են եղել իրանց ազգային և քաղաքացիական պարտաւորութիւնների կատարման մէջ:

Արդարև հոգևորականութեան իրաւասութեանը և վերահսութեանն են վերապահված այնպիսի լուրջ խնդիրներ, ինչպէս է օրինակ ժողովրդական կրթութեան խնդիրը, որը պէտք է ապահովի թէ տարրական և թէ մասամբ միջնակարգ կրթութիւնը հայութեան շրջանում:

Յիշեցնել հոգևորականութեանը, որ պատմական հանգամանքները նրան են վստահացել թէ կրթական և թէ ուրիշ կարևոր խնդիրների կարգադրութեան ձեռնհասութիւնը՝ նշանակում [illegible] տուութեան մասին, որ պէտք է ունենայ հոգևորականութիւնը նրան ընտրող ժողովրդի առաջ:

Վեհափառը պահանջում է հոգևորականներից իրական գործունէութիւն: Նա պահանջում է, որ քահանան լինի առաջին հոգատարը հայ դպրոցի բարգաւաճման մասին և վարդապետը լինի ուսումնասէր և գործունեայ մի ոյժ: Եւ Վեհափառը համոզված է, որ իւրաքանչիւր քահանայ, եթէ նոյնքան ժրաջան լինէր դպրոցի շինութեան և առաջադիմութեան համար, որքան նա մտածում է իր անձնականի մասին, վաղուց դպրոցը շինված կը լինէր և ուսումը նրա մէջ ծաղկած:

Գործ պահանջելով վարդապետներից նա ենթադրում է ոչ թէ վանական կղզիացում և ճգնաւորական կենցաղ, այլ կենսունակ ժողովրդական գործունէութիւն: Եւ նա հաւատար է, որ եթէ հայ հոգևորականութիւնը ինքը կատարած լինէր իր վրա ծանրացած պարտաւորութիւնները, տեղի չէին ունենայ շատերը այն թիւրիմացութիւններից, որոնք այնքան վտանգաւոր եղան հայութեան համար:

Ընդունելով արտաքին աննպաստ ազդեցութիւնների կատարած որոշ դերը՝ այնուամենայնիւ Վեհափառը կոչ է անում հոգևորականութեանը ինքնաքննադատօրէն վերաբերվել դէպի գործը և այնպիսի ապացոյցներ տալ լրջութեան, կարգապահութեան և բեղմնաւոր աշխատանքի, որ այլևս տեղ չը մնայ կշտամբանքների համար, որոնք կարող են արդարացի կերպով յայտնվել անգործութեան կամ անարժան գործավարութեան համար:

Հետևեալ անգամ կընդգծենք ծրագրական ճառի միւս կէտերը:

Ա. Քալանթար

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Լօնդօն, 8 յուլիսի

Ռէյտէրին հաղորդում են Թէհրանից, որ յուլիսի 7-ին ցերեկով տեղի ունեցաւ շահ Սուլթան-Ահմէդի տեղափոխութիւնը Սուլթանաբադից Թէհրան: Շահը ճանապարհ ընկաւ հանդիսաւոր կառքով. առջևից գնում էին 2000 ձիաւոր նացիօնալիստներ, ետևից—2000 բախտիարներ և հեծեալ հրացանաձիգներ: Մինիստրները ներկայացան շահին պալատում:

Ռէյտէրին հեռագրում են Շիրազից: «Դրութիւնը չէ բարւոքվում: Անգլիական միսսիան պահանջեց Ասաֆ-էդ-Դովլէի հեռացումը, որը ակներև չէ կարողանում վերականգնել կարգը: Դրութիւնը Քիրմանշահում բարւոքվեց: Նացիօնալիստների պարագլուխները դիմեցին ռուսական գործերի հաւատարմատարին խնդրելով առաջարկել ռուսական միսսիայում ապաստան գտած Բօհաթուր-Ջէնգին, որը առաջ միլախօրեան գնդի հրամանատար էր, գործ դնել իր ազդեցութիւնը և համոզել գնդին զինաթափ լինել»: (Հ. Գ.)

—

Թէհրան, 6 յուլիսի

Նախկին Մահմէդ-Ալի շահը կը մեկնի Ղազվին և այնտեղից էլ ռուսական զօրքերի ուղեկցութեամբ ու պաշտպանութեամբ կուղևորվի Ռուսաստան: Այսօր մեծ պատիւներով հողին յանձնեցին Թէհրանի գրաւման ժամանակ սպանված յեղափոխականներին: («Kc.»)

—

Սաթթար-խանը նշանակված է Ատրպատականի շրջանի գլխաւոր հրամանատար:

Պարիզից Բագուի վրայով Թէհրան է անցել Զիլլի-Սուլթանի երկրորդ որդին՝ 25-ամեայ Աքպեր Միրզան:

—

«P. C.» լրագրի Օդեսսայի թղթակիցը վերցնում է պարսից նոր շահ Ահմէդ Միրզայի անցեալ տարվայ ճանապարհորդութեան ժամանակ ասած խօսքերը թղթակցին. «Երբ որ ես շահ դառնամ, իմ ցանկութիւնս է ունենալ ինձ մօտ քառասուն հազար այնպիսի կօզակներ, ինչպէս Լեախովը: Ունենալով այդպիսի կօզակներ, ես կը պահանջէի միւս թագաւորներից խոստումներ՝ չը յարձակվել Պարսկաստանի վրա, և ինքս էլ չեմ յարձակվի»: Այն հարցին, թէ ինչ կը կամենար նա այժմ, պրինցը պատասխանել է. «Գնալ Պետերբուրգ ուսանելու պաժերի կօրպուսում»... Իրանի պատանի պետը ժիր է, ինչպէս սնդիկ, խելօք՝ խորամանկ և չափից դուրս ընդունակ:

—

Եթէ հաւատալու լինենք «Нов. Вр.»-ի թղթակցի հեռագրին, Թէհրանի պաշարման երկրորդ օրը կատաղի կռիւը շարունակվելիս է եղել: Ուժանը և զինւորները (կառավարական թէ սահմանադրական) սկսեցին մայրաքաղաքի կողոպուտը: Կողոպտված են շատ եւրոպացիների տներ: Հայ ազգաբնակչութիւնը հանդէս է եկել ընդդէմ Լեախովի կօզակային բրիգադայի:

Կրկնում ենք, թէ «Нов. Вр.»-ի և թէ Պետերբուրգի Հեռագրական Գործակալութեան Պարսկաստանից հաղորդածներին պիտի վերաբերվել մեծ վերապահութեամբ:

—

Պարսկաստանի հիւպատոսի պաշտօնակատար Մահմէդ Խոմայի խանը՝ Բագւում, կառավարչից ստացել է հետևեալ հեռագիրը.

«Որովհետև վերջին ժամանակներիս խռովութիւնները ամենքին պարզապէս ցոյց տուին կարգը վերականգնելու և պետական կազմը բարեփոխելու անհրաժեշտութիւնը և, ուշադրութեան առնելով ժամանակի պարագաները և նորին մեծութիւն Մահմէդ Ալի Միրզայի դէմ եղած անբաւականութիւնը, իրաւակարգի վերականգնումը՝ առանց թագաւորութեան մէջ փոփոխութիւն մտցնելու՝ աննարին էր հանդիսանում, ուստի պարլամենտի բացակայութեան պատճառով ազգային ժողովը իր արտակարգ նիստում Ջամադիել Ախիրի 27-ին, ուրբաթ օր, 1327 թւի, Բահարիստանում (պարլամենտի շինութիւնը), հոգևորականների, միւջտահիդների պարագլուխների, արքայական ցեղի իշխանների, նօտաբլների ու նախկին պատգամաւորների ժամանակ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՊՍՏԱՄԲ ԹԱՒՐԻԶԸ

(10-ամսեայ կռիւների ընդհանուր նկարագիրը)

VIII *)

Ռահիմ խանի պարտութեամբ և խայտառակ փախուստով մի նոր արշալոյս բացվեց սահմանադրականների համար. այդ աւազակի ներկայութիւնը ծանր մտատանջութեան մէջ էր ձգել սահմանադրականներին: Ռահիմ խանի անունը միշտ յիշվել է սարսափով. նրա ներկայութեամբ, երկրի որ կողմը որ անցնելու լինէր, դադարում էին ամեն տեսակ խռովութիւններ և ապստամբութիւններ. բաւական էր նրա լոկ անունը միայն, և ամեն շարժում ինքն իրան կը զսպվէր և կը խաղաղվէր. և հէնց այդ իսկ յոյսով էր շահը նրան լիազօրութիւն տուել և ուղարկել «խրատելու» մի քանի սրիկայօթիների, որ վրդովել են Թաւրիզի խաղաղութիւնը. և այսօր այդ սարսափ ազդող «պատժիչ» զօրախումբը՝ յաղթված մի բուռն «հալվա ծախող» հրացանակիրներից և անզէն ժողովրդից—դա իսկ որ անհաւատալի էր, հրաշք: Բայց իրողութիւնը իրողութիւն էր, նա արդէն փախած էր և ցրիւ եկած սարերում...

Այդ իրողութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ Դաւաչի թաղի վրա. դաւաչեցիները թէև լարված և թշնամացած էին Ռահիմ խանի դէմ, բայց, այսպէս թէ այնպէս, նրա ներկայութիւնը և զինակցութիւնը մեծ ոյժ և եռանդ էին ներշնչում միապետականներին: Վերջին երկու անակնկալ պարտութիւնները միապետականներին ծանր մտատանջութեան մէջ ձգելով՝ սկսեցին մի քանի ընդարձակ հեռագիրներով դրութիւնը և իրողութիւնը յայտնել շահին և սպասել նրա կարգադրութեանը: Այդպիսի հեռագիրներ խփվեցին և ռուսաց հիւպատոսարանից, խնդրելով որ որքան կարելի է շուտով վերջ տրվի այս դժոխային կացութեան, որ երկիրը մատնվել է անիշխանութեան ու ժողովրդական, կառավարչական վնասներն օրէ-ցօր հսկայական չափեր են ընդունում. ինչպէս ասում են, հիւպատոսը յայտնել էր շահին, որ այնքան էլ թեթև աչքով չը նայէ սահմանադրականների վրա: Նրանց ոյժը խորտակելու համար հարկաւոր է կանոնաւոր զօրք և ռազմամթերք՝ փորձառու զօրապետներով:

Սահմանադրականները այդ երկու փառաւոր յաղթանակը տանելուց յետոյ՝ սկսեցին լուրջ կերպով վերաբերվել դէպի իրանց դերն ու գործելակերպը: Նրանք արդէն գրաւելով մի նշանաւոր դիրք և ընդմիշտ նկատվելով, որպէս մաքառող ոյժ, ընդդէմ կառավարութեան՝ սկսեցին ուշադրութիւն դարձնել ներքին կազմակերպութեանց վրա: Արդէն ռազմական մասը միանգամայն թողնված էր Սաթթար խանի հայեցողութեանը, բայց միևնոյն ժամանակ անհրաժեշտ համարեցին ունենալ մի զինւորական խորհուրդ, որի պարտականութիւնը պիտի լինէր հսկել զինւորների վրա և կանոնաւոր կերպով վճարել զինւորների ռոճիկը: Այդ խորհրդի նախագահը ընտրվել էր միաձայնութեամբ Սաթթար խանը: Խորհուրդը մի յայտարարութեամբ որոշել էր հետևակ զինւորներին օրական 2 ղրան, իսկ հեծեալների համար 5 ղրան: Նա և դասաւորեց զինւորական կազմը՝ նշանակելով տասնապետներ, յիսնապետներ և հարիւրապետներ: Անջումանի և զինւորական խորհրդի մի միացեալ ժողովում որոշվեց Բաղըրին տալ «սալարը-միլլի» (ժողովրդական զօրապետ) և «խան» տիտղոսները, որովհետև այդպիսի մէկը անհրաժեշտ էր ունենալ Խիաբանի թաղում, որտեղից պիտի քաղաք մտնէին կառավարութեան սպասվող զօրքերը, որոնք գալիս էին իշխան Էյն-ուդ-Դովլէի և ընդհանուր զօրավար Նասր-էլ-Սալթանէ սիփեհդարի առաջնորդութեամբ: Այնպէս որ նա էլ հռչակվեց Բաղըր խան սալարը-միլլի տիտղոսով: Նաև խանութիւն ընտրեցին յայտնի մարտիկ Յուսէյն Բաղվանին, որը նշանաւոր յաղթանակներ տարաւ վերջին երկու կռիւներում: Նաև հաստատվեց մի կօմիսիա կամ ֆինանսական խորհուրդ, որի իրաւասութեան տակ պիտի լինէին դրամական հաշիւներն ու գանձումը: Կազմակերպվեց մի «Ադլիէ» (արդարադատութեան տուն), որը պիտի հսկէր քաղաքի դատավարութեան գործերին: Մի «Բալադիէ», որի պարտականութիւնն էր հսկել քաղաքի ներքին առօրեայ կեանքին, այսինքն կենսական մթերքներ ամբարել և հսկել առհասարակ քաղաքի ոստիկանական մասին վերաբերող խնդիրներին:

Այսպէս, ուրեմն, անջումանը Այալաթին արդէն մտել էր իր պաշտօնական դերի մէջ և արդէն տիրապետում էր քաղաքի համարեա $^{3}/_{4}$ մասին: Ամեն մի կազմակերպութիւն լուրջ կերպով զբաղվել էր իր պաշտօնով և աշխատում էր ոչ մի թերութիւն չունենալ իր սառնձնած գործի մէջ:

Այստեղ անհրաժեշտ ենք համարում մի քանի խօսք ասել «կովկասեան յեղափոխականների» (Թուրքեր) և ուրիշ յեղափոխական կազմակերպութիւնների մասին, որ ժամանակին մոռացել ենք յիշատակել: Դեռ պարսկական յեղափոխութեան սկզբի օրերում, երբ նոր էին խմբվում Թէհրանում նահանգական պատգամաւորները, Բագուից այստեղ եկան 60-ի չափ «յեղափոխականներ», որոնք իրանց արտաքին շէկով և փրազաբանութեամբ գրաւեցին որոշ դիրք և անմիջական մասնակցութիւն ունեցան յեղափոխական գործում յարգված ձայնեբով. նրանք սկզբից ի վեր ներկայացան որպէս «խօսքի յեղափոխականներ» և միշտ իրանց ցոյց էին տալիս տեղացիներից աւելի լաւ հասկացողներ և ժամանակին դրական գործողներ. սակայն, ինչպէս ցոյց տուեց ամբողջ կռիւների ընթացքը, նրանք ոչ թէ դրական գործողներ էին, այլ վախկոտ ու բաղդախնդիր մարդիկ... Նրանց տուած օգուտը սահմանադրութեան այն է, որ «զինւորական խորհրդին» հասկացրին ռումբի գոյութեան և նրա ահարեկիչ դերի մասին, պատմելով նրա մասին շատ չափազանցրած և առասպելական հրաշքներ. այնպէս որ՝ «զինւորական խորհուրդը» անհրաժեշտ համարեց հրաւիրել այդ գործին ծանօթ անհատներ: Որոշ վարձատրութեամբ Թաւրիզ եկան 20-ի չափ ռմբաձիգներ, որոնք միևնոյն ժամանակ մասնագիտութիւն ունէին և' պատրաստելու մէջ: Ժամանակակից հանգամանքները չեն ներում խօսել Հայ Յեղափ. Դաշնակցութեան ունեցած մասնակցութեան մասին: Ուրեմն, Թաւրիզի սահմանադրական շարժումը դարձաւ մի համազգային, դեմօկրատիկ շարժում, որին մասնակցում էին թուրք, հայ, վրացի ազգութիւնները համերաշխ գործակցութեամբ. և պէտք է խոստովանել, որ տեղական ազգաբնակութիւնը դժգոհ չէր այդ միացեալ համերաշխութիւնից:

Յուլիսի 5-ին դարձեալ դղրդում էին Բերդաթաղի մզկիթները, եռաօրները միմեանց ետևից ոգևորված ճառեր էին արտասանում. յայտնի ճառախօս շէյխ Ալասկեարը ի միջի այլոց ծանրացաւ երկու նշանակալից խնդիրների վրա. «Թալանը. աւարը անվայել է մի յեղափոխական կազմակերպութեան համար,—շեշտում էր նա համոզիչ տոնով,—երբ յեղափոխականը շեղվում է իր որոշ պարտականութիւնից և զբաղվում է թալանով, դրանով նա ցոյց է տալիս շահի, ընչաքաղցութեան հակումներ. իսկ այդ անվայել է յեղափոխական մարդուն: Ինչով ենք մենք տարբերվում Ռահիմ խանի պէս աւազակից, երբ նրա նման զբաղվում ենք աւարելով այս-ինչ կամ այն-ինչ հարուստ տները, թէկուզ դա լինի հէնց մեր թշնամիների տները. չէ՞ որ դրանով մենք էլ ցոյց ենք տալիս, որ մի-մի Ռահիմ խաներ ենք: Յեղափոխութիւնը պիտի իր բարձրութեան վրա կանգնած լինի. պզո՛յշ եղէք. մի հետևէք թալանի. ընչաքաղցութեան ոգին հեռացրէք ձեզանից և ցոյց տուէք ձեր թշնամուն, ձեր հակառակորդներին, որ անհամեմատ բարձր

*) Տես «Մշակ» № 146.

ցութեամբ, ընդհանուր ձայնատւութեամբ գահընկէց յայտարարեց Մահմէդ Ալի Միրզային և շահ հրատարակեց գահաժառանգ սուլթան Ահմէդ Միրզային, ժամանակաւոր րեգենտ (խնամակալ) նշանակելով Ազիդ-իւլ-Միւլքին մինչև պարլամենտի բացումը, որից յետոյ, հիմնական օրէնքների 38-րդ յօդուածի հիման վրա, րեգենտի հարցը կը լուծվի վերջնականապէս: Մօշար-ուս-Սալթանէ»:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պարիզ, 8 յուլիսի

Պատգամաւորների ժողովի նիստի ընթացքում Դէլկասէ խիստ խօսքերով քննադատեց երեք նախորդ մինիստրների ծովային քաղաքականութիւնը, պախարակեց կառավարութիւնը նրա չափազանց շռայլութեան համար, որ պայմանաւորվում էր պլանների յաճախ փոփոխութիւններով խոշոր և մանր նաւեր կառուցանելու համար, խոշոր կրէյսէրների համար մեքենային կաթսաների վատ ընտրութեամբ. Դէլկասէի խօսքով՝ կառավարութիւնը չը կատարեց իր պարտաւորութիւնը անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք չառնելով այնպիսի դժբաղդ դէպքերի առաջն առնելու համար, որպիսին պատահեց «Ենա» զրահակրի հետ. պատգամաւորների ժողովի պարտաւորութիւնն է երաշխաւորութիւններ պահանջել, նախ քան նա կը տար պահանջված միջոցները: Կլէմանսօն անձնական բնաւորութիւն ունեցող մի խիստ ճառի մէջ հանդէս եկաւ Դէլկասէի դէմ և ի միջի այլոց ասաց, որ պատգամաւորների ժողովի պարտքն է յայտնել, թէ արդեօք Դէլկասէն, որը իր քաղաքականութեամբ հասցրեց Ֆրանսիան ալժէզիրրասային ամօթանքին, իրաւունք ունի՞ կառավարութեանը պախարակումն յայտնել, որ սա հարկաւոր միջոցները ձեռք չէ առել ազգային պաշտպանութեան համար: Դէլկասէն պատասխանեց խիստ յարձակումներով Կլէմանսօյի պարլամենտական անցեալի վրա, մատնացոյց արեց նրա թշնամական փորձերի վրա Ֆէրրիի դէմ, ապա արդարացնում էր իր սեփական արտաքին քաղաքականութիւնը: Սկսվեց ձայնատւութիւն: Ժուրդի հերթական գործերին անցնելու բանաձևի առաջնութիւնը, որի մէջ վստահութիւն էր յայտնվում կառավարութեանը, մերժվեց 212 ձայնով 176-ի դէմ: Պատգամաւորների ժողովում մեծ շարժում է տիրում: Կլէմանսօն և այլ մինիստրները հեռանում են նիստի դահլիճից: Ֆալիէր ընդունեց կաբինէտի հրաժարականը: (Հ. Գ.)

—

Բեռլին, 8 յուլիսի

Երեկոյեան լրագիրները իրանց առաջնորդող յօդուածներում քննելով Կլէմանսօյի հրաժարականը՝ գտնում են, որ նա քիչ բան է արել ներքին քաղաքականութեան շրջանում, բայց նշանաւոր աջողութիւններ է ունեցել արտաքին քաղաքականութեան շրջանում: Մանաւանդ շեշտվում է վերջերս արտայայտված բարեկամական վերաբերմունքը դէպի Գերմանիան Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Վերջինի ուղղութիւնը, ասում են լրագիրները, հազիւ թէ հնարաւոր լինի փոխել, մինչև անգամ եթէ Դէլկասէ նորից ստանայ արտաքին գործերի մինիստրի պօրտֆէյլը, որին չեն հաւատում: Ցամենայն դէպս Գերմանիան ամենամեծ հանգստութեամբ կը նայեր Դէլկասէի մտնելը Ֆրանսիայի ղեկավարող շրջանների մէջ: Վերջում լրագիրներն ասում են, որ յանձին Կլէմանսօյի՝ ակտիվ քաղաքականութեան ասպարէզից հեռանում է Ֆրանսիայի ամենաաչքի ընկնող անձնաւորութիւններից մէկը: (Հ. Գ.)

—

Կ. Պոլիս, 8 յուլիսի

Ռուսաց դեսպան Զարիկօվ ժամանեց Բէօյիւք-դերէ: Դեսպանական նաւահանգստում բազմամարդ հասարակութիւն էր հաւաքվել դեսպանին և նրա ամուսնուն ողջունելու համար: Շոգենաւի վրա դեսպանին այցելեց սուլթանի և Բ. Դրան ներկայացուցիչը: Նաւահանգստում նոյնպէս ողջունեցին ֆրանսիական, իտալական և անգլիական դեսպանութիւնների, բուլղարական միսսիայի, տեղական պատրիարքի և բուլղարական էկզարխի ներկայացուցիչները: Տեղական յունական դպրոցի աշակերտները և աշակերտուհիները դրօշակներով կանգնեցին նաւահանգստի առաջ: Ուսուցչուհիները կատարեցին ռուսական օրհներգը: Դպրոցի անունից քահանան ողջունեց դեսպանին մի ճառով: Բուլղարական ուսանող-էկսկուրսանտները, որոնք եկել էին Բէօյիւք-դերէ, համակրական ցոյց սարքեցին, անցնելով շոգենաւի մէջ դեսպանի առջև: (Հ. Գ.)

—

Վ ի ե ն ն ա.—Դիպլօմատիական ամենաարժանահաւատ աղբիւրներից հաղորդում են, որ Հիլմի փաշան տեղեկացրել է մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչներին, որ կրէտական հարցը այժմ հասել է այն աստիճանին, որ Թիւրքիայի ու Յունաստանի միջև պատերազմը, համարեա, արդէն անխուսափելի է դառնում: («Рѣчь»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՄ

II

Երկրորդ օրը, յուլիսի 6-ին, դարձեալ տեղի ունեցան գիւղատնտեսական դասախօսութիւններ ամառային դասընթացքների ունկնդիրների համար:

Դասախօսութիւնները և զրոյցները գրաւում էին նաև կողմնակի անձերի, և դպրոցական դահլիճում այնքան մարդ էր լցվում, որ տեղ չէր մնում նստելու համար:

Դասախօսութիւնները և զրոյցները, կապված ամենօրեայ գործնական պարապմունքների հետ, դարձնում են ուսուցումը դիւրըմբռնելի և իւրացվում են հեշտութեամբ:

Դասընթացքների ունկնդիրների համար կազմված է մասնագիտական գրքերից մի փոքր գրադարան, որոնք տրվում են նրանց ընթերցանութեան համար: Գրքերի մեծ մասը ռուսերէն լեզուով է: Տեղական լեզուներով գրքեր և ձեռնարկներ շատ քիչ են:

Ղարաքիլիսայի ամառային դասընթացքներում ներկայումս սովորեցնում են գործնական կերպով երեք արհեստ՝ կաթնատնտեսութիւն, ջուլհակութիւն և կողովագործութիւն:

Մշտական պարապմունքների ղեկավարներն են՝ կաթնատնտեսութիւնից Մ. Սողոմոնեան, ջուլհակութիւնից օր. Հ. Յովհաննիսեան և կողովագործութիւնից Վ. Սարշնիցկիյ:

Կողովագործութիւնը մտցվել է միայն այս տարվանից: Նա սովորեցնում է բուսական զանազան ճկուն նիւթերից պատրաստել կողովներ, քթոցներ, կարասիներ, պայուսակներ, գլխարկներ և այլն: Այդ արհեստի համար հարկաւոր են ճկուն ծառաճիւղեր, եղէգներ, ճահճային բոյսեր, յարդ, որոնք արդիւնաբերվում են մեր երկրում մեծ քանակութեամբ:

Ամառային դասընթացքներում սովորող աշակերտները եթէ պարապում են 3 ամիս լուրջ կերպով, դառնում են ընդունակ ինքնուրոյն կազմակերպելու իւղագործութեան ձեռնարկութիւններ, իսկ ջուլհակութիւնից և կողովագործութիւնից իւրացնում են այնքան, որ կարող են յետոյ գործնական վարժութիւններով լրացնել իրանց գիտեցածի պակասը:

Անցեալ տարվայ Համամլուի դասընթացքների աշակերտներից երեքը՝ իրանք գիւղական ուսուցիչներ՝ այս տարի գործնականապէս ձեռնարկել են ուսուցման գործին իրանց շրջաններում, այն է Նախիջևանի գաւառի Գեօմուր գիւղի, Կարսի շրջանի Ղզըլչախչախ գիւղի և Սվանեթիայի լեռնագիւղերից մէկի ուսուցիչները:

Այս տարի աշակերտների թիւը աւելի մեծ է, քան նախկին տարիներում, և աշակերտների մտաւոր և տեխնիկական պահանջներն էլ աւելի մեծ ու ընդարձակ են:

Հետևեալ անգամ կը խօսենք գաւառական գործունէութեան երկու հետաքրքրական արտայայտութիւնների մասին Փամբակի շրջանում:

Ա. Քալանթար

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Ժողովրդական համալսարանի վարչութիւնը ամսիս 6-ի երեկոյեան իր հերթական ժողովում հարց բարձրացրեց յօգուտ ընկերութեան մի զբօսանք կազմակերպելու Բորժոմում կամ Մանգլիսում. Մուշտայիդում տրված զբօսանքից զուտ արդիւնք մնացել է 500 րուբլի միայն, որով ի հարկէ վարչութիւնը չէ կարող շարունակել իր գործունէութիւնը աշնանը, եթէ միջոցները չաւելացվին. այդ նոր զբօսանքի գործը յանձն առաւ Բշխելաձէն, որը, եթէ աջողվի, տրվելու է օգոստոսի սկզբներից ոչ ուշ:

15 հոգուց բաղկացած մի խումբ բանուորներ մի խնդրագրով դիմել են վարչութեանը միջնորդելու քաղաքային վարչութեան առաջ, որպէս զի վերջինս թոյլ տայ քաղաքային որևէ դպրոցում ռուսաց լեզուից երեկոյեան դասընթացքներ ունենալու ամառվայ ընթացքում, որը կազմակերպում են իրանք բանուորները: Վարչութիւնն ընդունեց այդ միջնորդութիւնը: Վարչութեան անդամ Երմօլաեվի միջնորդութեամբ Դվօրկովսկի պատրաստակամութիւն է յայտնել իր կազմակերպած խմբով յօգուտ ժողովրդական համալսարանի [illegible] ներկայացումներ տալու ժողովրդական տանը, եթէ այդ տունը կը տան մատչելի գնով:

Հարց եղաւ նաև ընկերութեան տարեկան ընդհանուր ժողովի մասին, որը ցանկալի համարվեց հրաւիրել առաջիկայ հոկտեմբերից ոչ ուշ: Վերջում վարչութիւնը, ի նկատի ունենալով շոգերի պատճառով անդամների մեծամասնութեան ժողովներից սիստեմատիկաբար բացակայելը, որոշեց մինչև օգոստոսի 1-ը ժողովներ չունենալ, իսկ կարևոր դէպքում գումարել արտակարգ ժողով՝ Թիֆլիսում գտնվող անդամներից:

Պէտք է սակայն խոստովանել, որ ժողովների չը գալը չէ կարելի հիմնովին վերագրել «շոգերին», որովհետև միևնոյն բանը կատարվում է և ձմեռվայ ամիսներում, երբ մեղադրվում է ոչ թէ «շոգը», այլ «անտանելի ցեխը և ցուրտը»... Հէնց այդ պատճառաբանութիւններն էլ հանդիսանում են որպէս գլխաւոր արգելառիթներ վարչութեան գործունէութեան...

Բ. Մկրտումեան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Մ ա ս տ ա ր ա (Էջմ. գաւ.), 5 յուլիսի

Այս տարվայ փետրվարին մեր գիւղի եկեղ.-ծխ. հոգաբարձութիւնը գրաւոր դիմում արեց Կ. Հ. Բ. Ընկ. Վաղարշապատի ճիւղին, որպէսզի, ի թիւս այլ դպրոցների, մեր գիւղում բացվելիք դպրոցին էլ դրամական նպաստ տրվէր: Հոգաբարձութեան խնդիրքը մերժվել է այն պատճառաբանութեամբ, թէ Մաստարան հարուստ գիւղ է և կարող է իր միջոցներով դպրոց հիմնել:

Բանն այն է, սակայն, որ Մաստարան, վերջին երեք տարվայ անբերրիութեան շնորհիւ, տնտեսապէս քայքայվել է այն աստիճան, որ անցեալ տարի թէ կառավարութիւնից և թէ Էջմիածնի վանքից փոխարինաբար ցորեն տրվեց, որպէսզի ժողովուրդը սովամահ չը լինէր:

Մի ուրիշ բան: Կ. Հ. Բ. Ընկ. Վաղարշապատի ճիւղը աւելորդ է համարել իր մերժման մասին տեղեկութիւն տալ խնդրատու հոգաբարձութեանը, և մենք միայն պատահաբար տեղեկացանք այդ մասին:

Պիտի շեշտել և այն, որ, ճիշդ է, Մաստարան տարիներ առաջ եղել է հարուստ, բայց, յամենայն դէպս, ոչ այժմ: ***

—

Ն ե ր ք ի ն - Ա խ թ ա ն ա խ (Էջմ. գ.), 20 յուն.

Մեր գիւղում այս տարի թէ խմելու և թէ ոռոգելու ջրի մեծ կարիք է զգացվում: Վերցնելով ջուրը Սև-ջուր (Կարա-սու) գետակից, մեր գիւղացիք սկիզբներում ունեցել են բաւարար ջուր խմելու և դաշտերի համար, իսկ այժմս ջուրը ոչ միայն դաշտերին չէ բաւականանում, այլ իբրև ըմպելիք զուրկ է մի որևիցէ արժէքից: Մեր առուի ջուրը նախքան մեզ հասնելը իր հոսանքի վերին մասերում վարակվում է մի քանի գիւղերի—Հայ-Զէյվէ, Ներքին-Այլանլուի և Բօլանարալիի—չալթուկների պլանտացիաների ամիսներով մարգերում անշարժացած ամառվայ տաք օրերին վարակված ամեն տեսակ միկրօբներով, կանաչագոյն հոտած ջրով, որը խառնվելով առուի ջրի հետ դարձնում է վերջինը անպէտք և խմելու համար թոյն: Թէև այս հանգամանքը տեղի է ունեցել նաև անցեալներում, բայց ոչ այն չափով, ինչպէս է ներկայումս: Այս տարի չալթուկի մարգերից մեր առուակը թափվող ջուրը աւելի շատ է, քան իսկականը, և այդ պատճառով թէ գոյնը և թէ ջրի մէջ եռացող ճիճուները նշմարելի են լինում հասարակ աչքով: Որպէսզի գաղափար կազմէք այժմեան ջրի որակի մասին, բաւական [illegible] պէտք ջրի ընտելացած ստամոքսն անգամ չը դիմացաւ այս տարվայ ջրին և մեր դժբաղդ գիւղացիք սկսեցին հնարքներ փնտռել ջուրը վարակվելուց ապահովելու: Այդ մտքով մեր գիւղի կողմից դիմումներ եղան դեռևս անցեալ տարի տեղական իշխանութեան, որը խօսքերով շատ բան խոստացաւ անել, բայց գործնական կերպով ոչ մի դրական քայլ. այդ է պատճառը, որ այս տարի մեր ջուրը կատարելապէս վարակվել է. քիչ թէ շատ բաւարար ջուր գտնել խմելու համար դարձել է մեզ համար օրվայ հարց: Մեր գիւղից ոմանք ջրի համար պարապեցրել են արաբաներ, ոմանք ձիեր, էշեր, իսկ մեծամասնութիւնը՝ իր ուսերը: Մեր գիւղից դէպի հարևան գիւղ (Կամարլու) տանող ճանապարհը լիքն է մարդկանցով, կենդանիներով, որոնք բարձված տանում են դէպի գիւղ թանգագին գանձ՝ Սև-ջրի ջուրը, և թող չը զարմանայ ոչ ոք, եթէ ասեմ, որ մեր գիւղացիք բերում կրում են, շատ անգամ տասնեակ վերստեր անցնելով, հէնց այն ջուրը, որը պէտք է տրվէր մեր գիւղացիներին պաշտօնապէս մեր գիւղի միջով ան[illegible]ող առուից և որը տեղի է ունեցել [illegible] ալում շարունակ: Մեր գիւղացիք [illegible] սապէս քայքայված են, հազիւ կարողանում են շատ քչերը հայթայթել օրվայ պարէնը, իսկ շատերը սովամահ լինելու ուղին են բռնած: Հացի մեծ կարիքի վրա աւելացաւ մեր գիւղացիների համար և ջրի կարիքը: Վերջերումս մեր գիւղացիք մտադրվել են նոր տեղից Սև ջուրը կտրել և ջուր վերցնել, որով կապահովվի ջրի մաքրութիւնը: Սակայն, ինչպէս լսվում են շշուկներ, մի կարգի մարդիկ խանգարել են ուզում գործին:

Ա. Մ.

—

Ց խ ի ն վ ա լ (Գոր. գ.), 6 յուլիսի

Ցխինվալի 200 ծխից բաղկացած հայ հասարակութիւնն ունի միայն երկու միացեալ պատրաստական դասատնից բաղկացած մի ուսումնարան մի ուսուցչով: Ժողովուրդն աւ հասարակ անտարբեր է դէպի ուսումնարանական գործը: Չը նայած հոգաբարձուների եռանդուն աշխատանքներին, 1909/10 ուս. տարվայ համար դարձեալ կարելի չէ լինում հրաւիրել մի վարժուհի և բանալ նաև երրորդ բաժանմունք:

Յովհ. Դաւթեան

—

Ս ա մ ա ր ղ ա ն դ, 25 յունիսի

Մեր գաղութի հասարակական կեանքը կարծէք մեռած լինի. չը կայ հասարակական ոչ մի կեանք, չը կայ հետաքրքրութիւն դէպի ընդհանուր բնաւորութիւն կրող գործերը: Մարդիկ շատ են մանրացել և միանգամից նուիրվել իրանց նեղ, անձնական գործերին... Ունենք աղօթատուն, բայց «ժառանգութեան տրված»: Ունենք և մի կրթական միակ հաստատութիւն, ծխական երկսեռ դպրոցը, ուր գլխաւորապէս սովորում են չքաւոր դասակարգի մանուկները: Ահա մի քանի տարիներ է, որ այդ դժբաղդ հաստատութիւնը մի կերպով քարշ է տալիս իր ողորմելի գոյութիւնը. իսկ այսօր նոյն իսկ փակման վտանգի մէջ է գտնվում: Ինչո՞ւ. որովհետև գաղութիս հայերի մէջ միութիւն և գիտակցութիւն չը կայ, գործին նուիրված անկեղծ մարդիկ չը կան... Ներկայ հոգաբարձութիւնը, որ կազմվեց Մխիթար վարդապետի այստեղ գալուց յետոյ, մեր կարծիքով, միակ կարող մարմինն է մեր գաղութի մէջ և՝ եթէ բարի ցանկութիւն ունենայ՝ նա կարող է դպրոցական գործը ընդմիշտ կանոնաւորել: Եւ այդ պիտի լինի այն, որ աղօթատան հողաբաժնի վրա կիսատ մնացած դպրոցի շէնքի կառուցումը շարունակէ առաջ տանել: Այս նպատակով ստորագրված է 2000 րուբլու չափ մի գումար. դպրոցի շէնքի հիմքը փորված է: Երբ Ռուբէն քահանայ Բէկ-Գիւլեանցը անցեալ տարվայ յուլիսի 10-ին կալանաւորվեց, դպրոցի կառուցումն էլ դադարեց: Մի՞թէ Սամարղանդի հայ գաղութը պիտի ապացուցէ, որ արդարև [illegible] առանց «տէրտէրների» ոչ մի հա[illegible]կան գործ առաջ տանել չէ կարող...

Այո, որքան պատւաբեր է «տէրտէրների» համար, նոյնչափ անպատւաբեր է և մի ամբողջ գաղութի անունին... Միթէ կեանքի դառն փորձերը մեզ վերջապէս խելքի չը պիտի բերեն:

Լաւ է ուշ՝ քան երբէք... Ղափանցի

ԽԱՐԿՈՎԻ ՀԱՅԵՐԸ

—

Խարկով, 1 յուլիսի

Հայերը Խարկովում կազմում են մի փոքրիկ գաղութ և մեծամասնութեամբ պարա-

---

էք կանգնած նրանցից: Թալանով տիրացած ամեն մի շիւղը շան միսից հարամ է ձեզ համար:

«Տեսնո՞ւմ էք այս հայերին,—նա մատնացոյց արեց մեզ,—նրանք մեզանից թէ բարոյապէս և թէ մտաւորապէս շատ բարձր ազգ են. այսպիսի տագնապալից օրերում՝ առանց երկիւղ կրելու մեր հակառակորդ թաղեցիներից և շահի բարկութիւնից՝ տեղ և ապաստան են տալիս մեզ. ձեզանից ո՞րը այդ բանը կանէր հակառակ դէպքերի մէջ: Այդ անելով չը կարծէք, որ վախենում են մեզանից. ո՛չ. իրանց զարգացողութիւնը, մարդկային պարտականութիւնն է ստիպում մեզ հետ այդպէս վարվել: Մեր հայրենակից եղբայր հայերը մեր հարազատներն են, Իրանի մի հօր զաւակները. մեզ հետ նրանք էլ անբաժան կրում են Արիների արիւնը. կրօնը մեզ զատեց և խորթացրեց. բայց մենք մինչև այժմ լաւ չէինք հասկացել կրօնի հոգեբանութիւնը. մեզ ծուռ էին հասկացրել մեր նախորդ՝ կրքից կուրացած մօլլաները. Ղուրանի վարդապետութեան հիման վրա՝ ով ճանաչում է միակ Աստծուն և ունի ս. գիրք, նա յարգելի է, ազատ և առանձնաշնորհված իրաւունքներով: Հայերը մեր հայրենակից եղբայրներն են և մեր ուրախութեան ու տխրութեան մասնակիցը: Կեցցեն հայերը»:

Կեցցէներով ողջունեց մեզ ամբոխը:

Յուլիսի 8-ին անջումանի խորհուրդը որոշեց մի ընդարձակ հեռագրով յայտնել շահին երկրի դրութիւնը և որպէս թագաւոր երկրի՝ վերջ տալ այս անտանելի կացութեան, հեռացնել քաղաքի խաղաղութիւնը վրդովող չարագործ Միր-Հաշիմին, Միրզա-Հասան աղային, Սուջայ-Նիզամին և Րահիմ խանին, որոնց հեռանալով միայն քաղաքը կը հանդարտէր և խաղաղութիւն կը լինէր:

Մինչ յեղափոխութիւնը կազմակերպվում էր և բարեփոխվում ներքուստ՝ հակա-յեղափոխականները ամեն ջանք գործ էին դնում ճնշել դրանց. այսպէս, Րահիմ խանը կատաղելով իր խայտառակ փախուստից՝ անցաւ շրջակայ գիւղերը, երկու օրվայ մէջ թալանեց, աւերեց, այրեց գիւղացիների ամեն ունեցածը և հարուստ կողոպուտով եկաւ. նորից բանակեց Սահար-Դիւանի այգում, կտրեց ճանապարհի հաղորդակցութիւնը և քաղաքը մատնեց սովամահ լինելու վտանգին: Հսկայական քաղաքը, ուր ամեն օր հազարաւոր բեռ կենսական մթերքներ էր ներմուծվում, իսպառ զրկվեց այդ անհրաժեշտ պիտոյքներից, և հացի խնդիրը մահվան կմախքի նման կանգնեց ժողովրդի առաջ: Այդ աւելի քան սարսափելի թշնամուն, սովին, ի նկատի առնելով՝ զինւորական խորհուրդը աշխատում էր որ առաջ վերջ տալ կռիւներին, միանգամայն փախցնել Րահիմ խանին և անձնատուր անել դաւաչեցիներին ու ճանապարհները բաց անելով՝ ցորեն ամբարել ապագայի համար. այդ նպատակով էլ անընդհատ, ամեն օր և գիշեր չէին լռում հրացանի և թնդանօթի ձայները: Սաթթար խանի և Բաղըր խանի գիւղերից շարունակ ռմբակոծվում էին Դաւաչի և Սուր-Խաբ թաղերը, որոնք նոյնպէս պատասխանում էին անվրդով. Րահիմ խանը նորից մտել էր այդ թաղերը և կռւում նրանց հետ միացած: Իսկ միւս կողմից շարունակ բանակցութիւններ էին լինում հաշտեցնելու հակառակ կողմերին. դա ոչ մի կերպ չէր աջողվում: Սպասում էին շահի հեռագրին, բայց նա էլ լուռ էր...

Սահմանադրականների կասկածանքը դէպի ռուսաց քաղաքականութիւնը, յանձին Պախիտօնովի, քանի գնում աւելանում էր. նրանք մեղադրում էին հիւպատոսին, որ նա գաղտնի յարաբերութիւն ունի միապետականների հետ և ռազմամթերք է մատակարարում նրանց: Նրանք մի քանի անգամ խուզարկեցին կօզակներին և պօստային սայլերը. մի օր էլ յայտարարութիւն կպցրին հիւպատոսարանի և մզկիթների դռներին՝ զգուշանալ հրաւիրելով հիւպատոսին չը խառնվել իրանց ներքին գործերին, քաշվել գնալ ամարանոց և մնալ այնտեղ. հակառակ պարագայում նրանք գործ կը դնեն յեղափոխական միջոցներ: Եւ, իրաւ, այդ ազդարարութեան երկրորդ օրը հիւպատոսը թողեց քաղաքը և գնաց ամարանոց:

Յուլիսի 10—15-ը թռուցիկների և պաշտօնական դիմումների օրեր էին: Այդ օրերում մօտ 10 թռուցիկներ դուրս եկան զանազան խնդիրների առիթով. մէկով յայտարարվում էր սահմանադրական թաղերի բոլոր չէզոքներին, վաճառականներին, սեղանաւորներին և այլն և այլն, որ գան միանան և ամեն օր լսեն քարոզներ ու մասնակցեն յեղափոխական գործին. հակառակ դէպքում ֆէդայիներին իրաւունք է տրված այդպիսիներին ոյժով բերել և տուգանել, նոյն իսկ հակառակութեան դէպքում սպանել և աւերել տունը: Միւսով յայտարարվում էր զինւորական կարգին և խիստ կերպով հրամայվում լինել կորեկտ իր բոլոր շարժումների մէջ. անպայման հպատակվել իրանց տասնապետների, յիսնապետների հրամանին և ոչ մի անգամ անտեղի հրացան չարձակել և այլն և այլն:

Մի ուրիշով յայտարարվում էր ի գիտութիւն բոլոր ժողովրդի, որ ոչ մի զինւոր իրաւունք չունի մէկից մի կոպէկ փող առնելու, եթէ ձեռքում չունենայ ֆինանսական խորհրդի յատուկ տպագրած անդորրագիր՝ կնքված այդ մարմնի կնիքով: Մի այլ աւելի մեծ ծաւալով թռուցիկով հրաւէր է կարդում հակառակ բանակի ձիաւոր և հետևակ զօրքերին և պատճառաբանելով իրանց կուի արդարութիւնը՝ կոչ է անում ըմբոստանալ կառավարութեան հրամանատարների դէմ և գալ միանալ իրանց հետ և այլն: 20-ին հայոց առաջնորդարանը ստացաւ երկու պաշտօնական գրութիւններ, մէկը կնքված «Իսլամիէ» անջումանի կողմից և միւսը Սուջայ-Նիզամի և Րահիմ խանի կողմից. երկուսի միտքն էլ նոյնն էր. այն է՝ որ հայերը ակտիվ մասնակցութիւն ունեն սահմանադրականների (շեշտված էր «խռովարարներ») հետ և հակակառավարական դիրք են բռնել. իբրև ապացոյց, նրանք բերում են այն փաստը, որ հայերը իրանց տներում տեղ են տուել և ապաստանել տեղական կասկածաւոր մարդկանց (թուրքերին) և յեղափոխականներին, որոնք խրախուսվելով դրանից աւելի են սաստկացնում թշնամութիւնը երկու կրօնակիցների մէջ և առիթ տալիս քաղաքի խաղաղութիւնը երկար վրդովելու: «Հայերը,—ասված էր այդ նամակների մէջ,—որպէս կուլտուրական ազգ և միշտ առանձնաշնորհված, հովանաւորված շահի կողմից՝ անսպասելի էր, որ դիմեն մի այդպիսի ըմբոստ քայլ և պատսպարեն մի խումբ սրիկայ խանակիրների: Ուստի դիմում ենք ձերդ գերապատւութեան՝ խօսել այդ մասին ձեր եկեղեցիներում և ժողովներում և դուրս վռնտել ձեր միջից այդ սրիկաներին» և այլն և այլն:

Առաջնորդարանը նոյն օրը իր թեմական խորհրդի մի նիստում որոշեց գրել հետևեալ կարճ պատասխանը.

«Ձեզ սխալ են հասկացրել, որ մենք ապաստան ենք տուել «խռովարարներին» և քաջալերում ենք նրանց ըմբոստացումը: Ճիշդ է, մեզ մօտ կան մի քանի ապաստանվածներ, բայց դրանք ամենայայտնի և պատւաւոր վաճառականներ և սեղանաւորներ են, որոնց չէզոքութեան մասին ձեզ էլ յայտնի է: Նրանք երկիւղ կրելով իրանց կեանքից և գոյքից՝ փակվել են մեր աներում և ոչ մի ժողովի կամ գործունէութեան չեն մասնակցում: Մեր մէջ յեղափոխականներ չը կան: Շահի երախտիքը մենք չենք մոռանում և նրա հաւատարիմ հպատակներն ենք. մենք պատսպարում ենք նոյնպէս շահի հաւատարիմ հպատակներին: Իսկ թէ մենք ակտիվ մասնակցութիւն ունենք այս շարժումների մէջ՝ դա աւելի քան ծիծաղելի է. մենք ի՞նչ ուժ ենք ներկայացնում տիրող ազգաբնակութեան մէջ, որ ի՞նչ կարողանանք անել: Այսպիսի օրերում խռովիչներ շատ կը լինեն միմեանց հասցէին. խնդրում ենք ուշադրութիւն չը դարձնել զանազան պնակալէզ մարդկանց զրպարտութիւններին»:

(Կը շարունակուի)

պում են հաց և միրգ վաճառելով։ Ունեն իրանց սեփական աղօթատունը և ուսումնարանը, բայց երկուսն էլ ամենախղճալի դրութեան մէջ են։ Ռուսաստանի խորքերում, որտեղ հայերը փոքրիկ գաղութներ են կազմում, հայոց դպրոցը, միակ բարոյական կրթական աղբիւրը, որտեղ հնչում է մայրենի լեզուն, պիտի իր կոչման բարձրութեան վրա կանգնած լինի։ Բայց իրականութիւնը ընդհակառակն է ցոյց տալիս։

Այստեղ ապրող հայերը միանգամից խորթացել են իրանց ազգային առանձնայատկութիւններից։ Մայրենի լեզուի գոյութիւնը և նրա անհրաժեշտութիւնը մերժված է նրանց մօտ։

Յովհաննէս Ադամեան

ԽՈԼԵՐԱ

Պետերբուրգ, 8 յուլիսի.—Օր ու գիշերվայ ընթացքում խոլերայից հիւանդացան 69, մեռան 35, հիւանդներ կան 841 հոգի։

Մոսկվա, 8 յուլիսի.—Խոլերայի դէմ կռուելու համար կազմված սանիտարականգործադիր յանձնաժողովի նիստում որոշված է սանիտարական որոշումները խախտելու համար պատժել ոչ թէ դատական, այլ վարչական կարգով։

Պօլօցկ, 8 յուլիսի.—Դուման որոշեց խոլերայի դէմ կռւելու համար 5000 ր.։

(Հ. Գ.)

ՀԱՅԻ ԿՏՈՐ ՁԵՅԹՈՒՆՑՈՒՆ

Գր. Ջալալեանի՝ զէյթունցիների օգտին հրատարակած ժողովածուի վաճառումից ստացանք՝ 1) Թիֆլիսից Յար. Տէր-Գասպարեանից մի օրինակի գին՝ 3 ր., 2) Կիսլովոդսկից Գէորգ Բօրօզինեանից՝ 5 ր.։

Այդ գրքի վաճառումից մինչև այժմ ստացել ենք ընդամենը 22 ր. 20 կ.։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Յուլիսի 6-ին Կովկասի Փոխարքայ կոմս Վօրոնցով-Դաշկովը գնացել է Պետերհօֆ և Կրասնօյէ-Սէլօ մասնակցելու դանիական արքայական զոյգերի շրջագայութեան և ներկայ լինելու ի պատիւ նրանց տրված երեկոյթին ու ներկայացմանը Կրասնօսելսկի թատրոնում։

✦ Թիւրքական կառավարութեան կողմից Անդրկովկաս են ուղարկված երկու բժիշկ-բակտերիօլօգներ ուսումնասիրելու եղջերաւոր անասուններին ժանտախտի վարակման դէմ պատուաստումներ անելու գործը Զուրնաբադի հակաժանտախտային կայարանում։ Յոյս կայ, որ այդ մասնագէտները գործի հետ ծանօթանալուց յետոյ կը վերադառնան և կաշխատեն Թուրքաստանի սահմանակից տեղերում մացնել պատուաստումներ, որ կարևոր է մեզ համար։

✦ Մենք յայտնել էինք, որ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութիւնը բացել է ճիւղ Լօռու շրջանի Գիւլագարակ գիւղում։ Արդէն պատրաստված են տօրքեր այդ գիւղի արհեստանոցի համար։ Արհեստանոցի վարպետուհի հրաւիրված է օր. Գասպարեան։ Արհեստանոցը պէտք է պահվի գիւղական միջոցներով։ Կենտրոնական ընկերութիւնը իր կողմից խոստացել է աջակցել Գիւլագարակի ճիւղին տալով տօրք և մի որոշ քանակի թել։

✦ Մեզ հաղորդում են, որ կիրակի օր, յուլիսի 5-ին, Բօրչալուի Ճօճկան հայ գիւղում բացվեց ջուլհականոց։ Վարպետուհի հրաւիրված է օր. Տէր-Վարդանեան։ Արհեստանոցի ծախքերի մի նշանաւոր մասը վերցրել է իր վրա Միք. Արամեանցը, յատկացնելով միանուագ 300 րուբլի։

✦ Ամենքը գիտեն. որ «Нов. Время»-ն մի զարմանալի մենաշնորհ ունի. գրել դատաստանական գործերի մասին նրանց նախնական քննութեան շրջանում, որը ենթադրում է անհրապարակական գործառնութիւն, դուրս որևէ քննութիւնից։ Օգտվելով այդ մենաշնորհից՝ յիշեալ թերթի Թիֆլիսի թղթակից Զատուրեանին (№ 11961) մի շարք խառնաշփոթ պատմութիւններ է անում Դաշնակցութեան և նրա գործունէութեան մասին։

✦ Թիֆլիսի վարկ. ընկերութեան ծածկի տակ, Միջին փողոցի կողմից, յուլիսի 8-ին, մօտաւորապէս երեկոյեան ժամը 6-ին լսվեց պայթիւն, որի պատճառով 5-րդ քաղաքամասի ոստիկանութիւնը խուզարկութիւն կատարեց յիշեալ տան մէջ, որի ժամանակ գտան այրված թուղթ և թիթեղի այրված մի խուփ, որը մնացել էր դատարկ ղանգուածի պայթիւնից յետոյ։ Նոյն տեղում թղթէ երկու արկղների մէջ գտել են 23 հատ դինամիտի պնակներ ռումբերի համար, 508 հատ ղանազան ձևի ատրճանակների փամփուշտներ, 24 փամփ. 3-գծեան հրացանների համար, 6 հատ «Մաուզէրի» ատրճանակի զըսպանակներ, վառօդաշփեներ, 15 հատ արճիճէ կոտորակներ (կարտէչներ), 6 քսակ չըմխացող վառօդ՝ ամեն մէկում մի-մի ֆունտ, 5 հատ ապակեայ ամաններ ռումբերի համար, մի հատ թիթեղի կեղև ռումբի համար, «Մաուզէրի» ատրճանակի փամփուշտակալներ։ Բացի դրանից խուզարկութեան ժամանակ գտնված են նաև 2 արկղ տառեր մօտ 2 պուդ ծանրութեամբ, մի հատ ատրճանակ «Բօրխարդ» տեսակի, մի հատ ատրճանակ «Մաուզէրի» տեսակի իր կոթով, եռագծեան մի հրացան քանդված դրութեամբ, 2 ձուլուածք արճիճ գնդակների համար, մօտ 2 պողպատէ փականներ բերդան հրացանների համար, 2 պողպատէ մեխ, 2 թերթ սպիտակ թիթեղ ռումբի կեղևներ պատրաստելու համար, 9 հատ մաքուր բլանկներ՝ զէնք կրելու վկայականների համար՝ Թիֆլիսի նահանգապետի ու գեներալ-նահանգապետի կնքով դրոշմված, 3 վկայական զէնք ձեռք բերելու իրաւունքի համար, որոնցից մէկը Թիֆլիսի նահանգապետից տրված, № 1374, 5 հատ ատրճանակներ և 500 հատ փամփուշտներ ձեռք բերելու համար, և երկու վկայական էլ Կարսի շրջանի զինուորական նահանգապետից տրված՝ 10 հատ «Մաուզէր» տեսակի հրացան ու փամփուշտներ գնելու համար, նաև ուրիշ գրութիւններ։ Խուզարկութիւնը վերջացած չէ։ Յիշեալ գործի համար կալանաւորված են 4 հոգի։

✦ Վրաց յայտնի բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելին ուղևորվում է արտասահման, ուր նա կը մնայ մի քանի ամիս։

✦ Թիֆլիսի քաղաքային առաջին ապաստարանում անցեալ յունիս ամսվայ ընթացքում գիշերել են ընդամենը 111 հոգի՝ 2193 անգամ. վերոյիշեալ թւից ռուսներ եղել են 29 հոգի, հայեր՝ 59 հոգի, վրացիներ՝ 16 հ., գերմանացիներ՝ 3 հ. և լեհեր՝ 4 հոգի։

✦ Արմաւիրի օրիորդաց գիմնազիայի հոգաբարձական խորհուրդը մօտ ժամանակներս դիմել էր Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձութեանը՝ խնդրելով մտցնել յիշեալ դպրոցում առաջիկայ ուսումնական տարվանից պարտադիր առարկաների շարքում ֆրանսերէն ու գերմաներէն լեզուի դասաւանդումը։ Այդ միջնորդութիւնը, ինչպէս լսում ենք, շրջանի հոգաբարձուն առայժմ մերժել է։

✦ Քաղաքային վարչութիւնը, քննելով ռուսական, վրաց ու հայկական սեկցիաների խնդիրը՝ դադարեցնելու ժողովրդական թատրոնի ներկայացումները մինչև սեպտեմբեր ամիսը, մերժեց նրան, որովհետև, չը նայելով սաստիկ շոգերին, այնուամենայնիւ ժողովրդական թատրոնը լիքն է լինում հանդիսականներով։ Մերժել է նաև ազատել ներկայացումների համար սահմանված 10 րուբլի վճարներից։

✦ Ներքին գործերի մինիստրի շրջաբերականի համաձայն, Թիֆլիսի նահանգապետը պահանջում է հետևեալ քաղաքներից վճարել իրանց վրա մնացող ապառիկները. Թիֆլիսից՝ 344,980 րուբլի, Սղնախ քաղաքից՝ 2,320 րուբլի, Ախալցխայից՝ 19,553 ր., Թէլաւից՝ 200 ր. և Գօրի քաղաքից՝ 4,480 րուբլի, նշանակելով ժամանակամիջոց մինչև 1910 թւի ապրիլի 7-ը։

✦ Էլեկտրաքարշի դիրեկտորի պաշտօնի համար, ինչպէս լսում ենք, իրանց թեկնածութիւնն են դնում Ի. Ն. Մարկուզովը և Ա. Ս. Բարօվը։

✦ Յուլիսի 8-ին կովկասեան զինուորական դատարանը վերջացրել է «Սենակի հասարակապետութեան» մեծադղորդ գործը, ուր մեղադրվում էին 17 հոգի։ Դատարանի վճռի համաձայն մեղադրեալներից 4 հոգի արդարացված են, 2-ը դատապարտված են տաժանակիր աշխատանքների 5-ական տարի ժամանակով, իսկ 11 հոգի դատապարտված են մահվան պատժի կախաղանի միջոցով։ Դատապարտեալների կողմից վճռաբեկ բողոք է ներկայացված։

✦ Քաղաքային բժշկական-առողջապահական տեսչի պաշտօնակատար բժ. Իգիթեանը դիմել է երկաթուղային վարչութեանը՝ խնդրելով թոյլատրել քաղաքային բժիշկներին դիտելու Աստրախանից բերված 15 վագօն ալիւրը, որը, ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, անպէտք է հաց թխելու համար, իսկ մինչև դիտելը ալիւրը չը յանձնել տէրերին։

✦ Մետեխի բանտից յուլիսի 3-ին ազատված են 22 հայեր, որոնք 1908 թւի մայիսի 7-ին կալանաւորվել էին Հալաբարի «Կարմիր Աւետարան» եկեղեցում, ուր հաւաքվել էին խորհրդակցելու կաթողիկոսական պատգամաւորի թեկնածութեան մասին։

✦ Պիանիստ Տէր-Դաւթեանը հրաւիրված է կառավարելու Զուբալովի ժողովրդական տան երաժշտական մասը և կազմակերպելու նուագախումբ, երաժշտական երեկոյթներ և այլն։

✦ Վեց մանկահասակ զաւակների մայր՝ Մալազ Յակովլեանց, որի ամուսինը 9-րդ ամիսն է, որ հիւանդ պառկած է, գտնվելով ծայրայեղ չքաւորութեան մէջ, կարօտ է նիւթական օգնութեան, որի համար հրաւիրում ենք բարերարների ուշադրութիւնը։ Հասցէն՝ Դիդուբեյվսկի սպուսկ (9-րդ քաղաքամաս) № 2։

✦ «Кавк. Хоз.» գիւղատնտ. շաբաթաթերթը հաղորդում է, որ անցեալ տարի Բաթումի մաքսատնով անցել է 745 պուդ կամ 447,500 արկղիկներ չերամի սերմ, որից Կովկասի կարիքների համար 250 պ.։ Դրան պիտի աւելացնել մօտ 50 պ. տեղական սերմ, այստեղ էլ գործադրված։ Ընդամենը 192,000 արկղ։ Թաց բոժոժ ստացվել է 285,000 պ., 1907 տարվայ բերքից 65,000-ով պակաս։ Բոլոր բերքի 3/4-ը թելի է քաշվել Շուշու, Նուխու, Օրդուբաթի գործարաններում, իսկ 1/4-ը (գլխաւորապէս Վրաստանից) արտահանվել է Ֆրանսիա՝ Մարսէլ։

✦ Բասսէյնեսկայա փողոցում, յուլիսի 8-ին, առաւօտեան ժամը 8-ին, Բօմանովսկայա փողոցի № 1 տնատէր Իվան Լօնչէվսկուն պատկանող կատաղած շունը կծել է Կրասնօսլօբօդսկայա գաւառի գիւղացի Իվան Նիկիշեվի 10-ամեայ Վասիլիյ որդուն և ապա մի հորթի ու երկու շան։ Տղան ուղարկված է պաստեօրեան ինստիտուտը, հորթը՝ անասուններին հովանաւորող ընկերութեան բուժարանը, իսկ կատաղած շունը և նրա կծած միւս երկու շները գնդակահարված են։

✦ Թիֆլիսի քաղաքացի Վարվառա Բաբայեվան, որ ապրում է Շերեմետիեվսկայա փողոցի վրա № 18 տանը, յունիսի 8-ին, ցերեկվայ ժամը 3-ին թոյն ընդունելով անձնասպանութիւն է գործել՝ անյայտ սիրոյ ազդեցութեան տակ։

✦ Բօրչալուի գաւառի բնակիչ Սանդսար Զօրանեանը, որ ապրում է Կաբգեբովսկայա փողոցի վրա, № 60 տան մէջ, Գանձակի բնակչուհի Աննա Թումանեանցի հետ կռւելով յուլիսի 8-ին, առաւօտեան ժամը 7-ին, դանակի հարուածով ծանր կերպով վիրաւորել է նրան փորից։ Զօրանեանը կալանաւորված է և խոստովանել է իր յանցանքը։ Մահափորձի պատճառը այն է, թէ ինչու Թումանեանցը հրաժարվում է ամուսնանալ իր հետ։ Վիրաւորը ուղարկված է հիւանդանոց։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ Յուլիսի 7-ին, ցերեկվայ ժամը 4-ին, Թիւրքահպատակ Յարութիւն Վուվանիկեանցը Կուր գետում լողանալիս խեղդվել է։ Դիակը չէ գտնված։

✦ Մարիա Աբուլաձէն յայտնել է ոստիկանութեանը, որ յուլիսի 6-ին Ասկեար Ղուլի-օղլին փախցրել է իր 14 տարեկան Մարիա աղջկանը։ Կատարված քննութիւնը պարզել է, որ աղջիկը ինքն է իր յօժար կամքով գնացել։

ԼՈՒՐԵՐ ԲԱԹՈՒՄԻՑ

✦ Բաթումում քանի տարուց ի վեր գոյութիւն ունէր մի համակրելի հաստատութիւն՝ «Մահվան դիպուածում փոխադարձ օժանդակութեան ընկերութիւն» անունով։ Սա օրերումս դադարեցրեց իր գոյութիւնը։ Հաստատված էր 1904 թ.։ Ունէր մօտ 210 անդամ։ Ընկերութեան կազմակերպելու ու հաստատութեան ձեռներէցութիւնը պատկանում էր Վ. Փարեմուզեանին, որ և կարողանում էր պահել քանի կառավարիչն էր ու քանի նախագահն էր։ Նրա դուրս գնալուց յետոյ շատ չանցած՝ փակվեց ընկերութիւնը։

✦ Բաթում էին եկել Թիֆլիսի առևտրական բանկի կառավարիչ Ալիխանեան և հաշուապահական կուրսերի տէր հաշուագէտ Ս. Մանուէլեան վերաքննութեան ենթարկելու տեղիս բաժանմունքի գործառնութիւնը։ 4 օր վերաստուգելուց յետոյ՝ վերադարձան Թիֆլիս։

✦ Յունիսի 30-ին Բաթումից էջմիածին մեկնեց Ներսէս վարդապետ Տէր-Միքայէլեանցը, որ գերմաներէն լեզուի ուսուցչի պաշտօն էր վարում տեղիս տղայոց գիմնազիայում. Նրան ճանապարհ ձգելու համար երկաթուղու կայարանն էին եկել համակրողների մի խումբ և շատ գիմնազիստներ։ Բաթումից մեկնելուց մի օր առաջ համակրողների մի խումբ պատւեց նրան հրաժեշտի ընթրիքով։

✦ Օրերումս Սիտէրիդիսի գործարանում մի դատարկ բանի պատճառով վէճ ծագեց հայ բանւորների մէջ. վէճը փոխվեց ծեծի և կրքերի բորբոքման։ Սրա հետևանքն այն եղաւ, որ 33-ամեայ մի երգնկացի՝ Շահէն Մատոյեան՝ սպանվեց, մի ուրիշը վիրաւորվեց և երրորդն էլ ձերբակալվեց։ Շահէնը հողին յանձնվեց յուլիսի 3-ին։ Նա թողել է երկրում այրի՝ կնոջը և որբ՝ աղջիկ զաւակին։

M. M.

ՄԱՀՄԵԴԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Ներքին գործերի մինիստրութիւնը շըրջաբերականներ է ուղարկել այն բոլոր նահանգապետներին, ուր տարածված է մահմէդական այն աղանդը, որն իրան անուանում է «աստուածային գունդ»։ Այդ գունդը, ինչպէս ասում են, ճանաչում է միայն Թագաւոր Կայսրի իշխանութիւնը և նրա ստորադիր զինուորական վարչութիւնը, մինչդեռ հրաժարվում է ճանաչել քաղաքացիական և դատաստանական իշխանութիւնների ներկայացուցիչներին։ Որովհետև այդ աղանդաւորները իրանց դաւանութեան հողի վրա արդէն մի քանի ընդհարումներ են ունեցել ոստիկանութեան հետ, ուստի մինիստրութիւնը խնդրում է մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդել՝ թէ ինչումն է կայանում այդ աղանդի դաւանանքը, ինչ վերաբերմունք ունի նա դէպի քաղաքացիական կարգը, զինուորական ծառայութիւնը, ինչ տեսակ յարաբերութիւններ են տիրում այդ աղանդաւորների ու մնացեալ մահմէդականների միջև, ինչ դիրք է բռնել դէպի նրանց տեղական ադմինիստրացիան, տարածո՞ւմ են, արդեօք, աղանդաւորները իրանց ուսմունքը մնացեալ մահմէդականների շրջանում և ինչպիսի աջողութեամբ, միևնոյն ժամանակ՝ թէ ինչ միջոցներ է ձեռք առնում մահմէդական հոգևորականութիւնը աղանդաւորների նկատմամբ։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ռուսաց դրամատիքական արտիստների ընկերութիւնը, յուլիսի 7-ին, Զուբալովի անուան ժողովրդական տան թատրոնում ներկայացրեց Չիրիկովի յայտնի «Еврей» պիեսան, որը տեսնելու համար բազմամարդ հասարակութիւն էր հաւաքվել։

Ներկայացումը ընդհանուր առմամբ անցաւ սառը, տեղ տեղ դերակատարները բոլորովին մոռանում էին հրէական արտասանութեան գործածութիւնը, դերերը լաւ չէին իմանում, այնպէս որ յուշարարը ստիպված էր լինում այնքան բարձր կրկնել դարձուածքները, որ լսելի էր լինում ամբողջ դահլիճում։ Հրէական ընտանիքի պատկերը խաղացողները բեմի վրա հազիւ թէ կարողացան պատկերացնել։ Համեմատաբար լաւ էին խաղում Բախչանովը լրագրավաճառ Ստրուլի դերում և Պ. Դ. Միրսկայա հրէայ ծեր ժամագործ Լէյզէր Ֆրենկելի աղջկայ՝ Լիայի դերում։ Վատ չէր Դրագոմիրսկին ուսուցիչ Նախմայի դերում։

Չենք կարող չը նկատել, որ հանդիսականներից ոմանք իրանց տեղերում չեն նստում և աւիթ են տալիս երբեմն անախորժութիւնների։

Լ. Դ.

—

Մ.-Ղարաքիլիսա, 6 յուլիսի

Շաբաթ, ամսիս 4-ին, դերասան Ղազարեանը, տեղիս սիրողների մասնակցութեամբ տեղական նորակառոյց ռօտոնդայում ներկայացրեց «Հարստութեան զոհ» դրաման և «Բանաստեղծ» վօդեվիլը։

Խաղը անցաւ բաւարար։ Դերակատարներից մէջ իր խաղով աչքի էր ընկնում սիրող Ս. Առաքելեանը (Գէորգի դերում)։ Դերասան Ղազարեանը (Զախարիչի դերում) ինքնատիպ էր։ Դերակատարներից երկուսը չը գիտէին իրանց դերերը։ Բացառութեամբ երկուսի, գրիմիրօվկա բոլորովին չը կար, և դրա համար էլ տպաւորութիւնը թուլացած էր։

Վօդեվիլը անցաւ աջող և բաւական ծիծաղեցրեց հասարակութեան։

Ռօտոնդայի դահլիճը համարեա լիքն էր հասարակութիւնով։

Արշալոյս Եղիազարեան

—

Ղուբա, 6 յուլիսի

Յօգուտ Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան այստեղի ճիւղի, շաբաթ, յուլիսի 4-ին, ամառային կլուբի այգում երեկոյթ կայացաւ. խաղացին հայերէն «Մարիէտտա», ռուսերէն «Дорогой гость» մանկական պիեսը։ Կոնցերտային երգեր երգեցին, մեծ աջողութիւն ունեցան օր. օր. Ամիրջան, Леля, Е. Ф. Токарева. Հայկական պարեր լաւ էր կազմել օր. Սարգսեան։ Խիստ ուրախ անցաւ երեկոյթը, որը տևեց մինչև լուսաբացը. մուտք եղաւ մօտ 360 ր., որից զուտ արդիւնք կը մնայ մօտ 200 ր.։ Այդ գործին աջակցեցին Ն. Ա. Սարումեանի ընտանիքի անդամները, բժ. Տէր-Մկրտչեան և դերասաններ Շահէն և Էլիզա։ Արդիւնքը գործադրվում է երեք աղքատ ընտանիքի համար։

Մ. Սալամբէգեան

—

Ցխինվալ (Գոր. գաւ.), 6 յուլիսի

Ամսիս 5-ին, տեղիս նորակառոյց թատրոնում, հայ և վրացի սիրողների միացեալ խումբը տուեց իր անդրանիկ ներկայացումը, յօգուտ նոյն շինութեան աւարտման։ Ներկայացրին՝ «Խռովում է» 1 գործ., «Մկնիկը» և «Գէտւրք աղան ու շանտաժիստները»։

Խաղն ընդհանրապէս աջող էր։ Թատրոնական դահլիճը լիքն էր հանդիսականներով։

Մի ուրախալի երևոյթ է նկատվում տեղիս ինտելիգենտ տարրի մէջ. դա՝ համերաշխ գործունէութիւնն է։

Յովհ. Դաւթեանց

ՄԱՄՈՒԼ

Զմիւռնիայում հրատարակվող «Արևելեան Մամուլ» շաբաթաթերթը իր № 24-ում (9 յունիսի 1909 թ.) Լևոն Մկրտչեանի «Ինչու թոյլատրեցին» վերնագրով հետևեալ յօդուածն է հրատարակել.

Թիւրք կառավարութիւնը Ադանայի ջարդերէն ձեռքերը լուալու համար՝ հայերը, ու մանաւանդ հայ յեղափոխական ու քաղաքական կուսակցութիւնները, ամբաստանելու քաղաքականութեան կը հետևի։ Իբրև թէ հայ կուսակցութիւնք Կիլիկիոյ մէջ անկախութիւն հռչակելու նպատակ ու պատրաստութիւն ունին եղեր։ Այս կերպով կը բացատրուի անշուշտ Ադանայի և Մերսինի մէջ Դաշնակցական, Հնչակեան և Հ. Ս. Ռ. կուսակցութեանց պատկանող բազմաթիւ ընկերներու ձերբակալութիւնն ու բանտարկութիւնը։ Ցաւալի է, որ սահմանադրական կառավարութիւնը, փոխանակ ջարդին բուն պատասխանատուները խոստովանելու քաղաքացիական արիութիւնը և գերագոյն հայրենասիրութիւնն ունենալու, պատիպատ հնարքներու կը դիմէ ուրանալու համար թիւրք ցեղին կատարած տխուր դերը կիլիկեան արհաւիրքներուն մէջ. դժբաղդաբար կառավարութեան ընտրած արդարացումի եղանակը ամենաթեթև քննադատութեան մը անգամ տոկալու անկարող է և պարզապէս նոյն այդ կառավարութեան դէմ անհերքելի զէնք մը, ապացոյց մը կը դառնայ։ Անկեղծութիւնը պարտք կը դնէ մեր վրայ խոստովանիլ, թէ հայ յեղափոխական կուսակցութիւնք շատոնց զգացած էին, որ իրենց սեփական ոյժերով անկարող էին թիւրքահայերու փրկութիւնը ապահովել և ճիշդ այս պատճառով հայ յեղափոխական շարժումները դադրեցուցած էին քանի տարիէ ի վեր, զի փորձով համոզուած էին, որ ամենէն անշան յեղափոխական շարժումն անգամ աղէտալի ջարդերու և հարստահարութեանց պատճառ կը դառնար կամ կրնար դառնալ։ Յեղափոխութիւնը, ի հզօրէ արտաքին միջամտութեան, կառավարական ոյժերուն յաղթելով միայն կրնար յաջողութիւն գտնել Թիւրքիոյ մէջ, և եթէ ամբողջ թիւրքահայերն ալ յեղափոխական դառնային, եթէ բոլոր յեղափոխական կուսակցութիւնները իրենց ոյժերը միացնէին իսկ՝ դարձեալ կարելի չէր թիւրքական ոյժերուն հետ չափուիլ և հետևաբար ամենէն զօրաւոր յեղափոխական շարժումն անգամ դատապարտուած էր կորչելու և անհետևանք մնալու։

Գուցէ այս ճշմարտութեան համոզուած ըլլալուն համար էր, որ մեր էն «կարմիր» յեղափոխական կուսակցութիւնը, էն տարածուած կազմակերպութիւնը, Դաշնակցութիւնը, Փարիզի կոնգրէին մասնակցեցաւ պաշտօնապէս և «նովին գործով» հայկական վեց նահանգներու մասնաւոր բարեկարգութեան ծրագրէն, այսինքն Բերլինի դաշնագրին 61-րդ յօդուածէն հրաժարեցաւ ի նպաստ օսմ. կայսրութեան ընդհանուր բարեկարգութեան։

Աւելի զատ՝ սահմանադրութեան վերահաստատումէն յետոյ, մեր բոլոր քաղաքական կուսակցութիւններն ալ, ընդ որս Դաշնակցութիւնը, իրենց ծրագիրը հրատարակութեան տուին. այդ ծրագիրները թիւրքերէնի ալ թարգմանուեցան և թիւրք մամուլին մէջ ուսումնասիրութեան և քննադատութեան առարկայ եղան. ամեն ինչ լոյս աչքով, հրապարակաւ տեղի ունեցաւ, մեր քաղաքական ծրագիրներէն բոլորն ալ գոնէ մէկ կէտի մէջ իրարու համաձայն էին, Թիւրքիոյ ամբողջական պահպանումը։ Արդեօք հայ կուսակցութիւնք հրապարակ նետուած յայտնի ծրագիրներէն զատ գաղտնի ծրագիրներ ալ ունէին. բայց ո՞ւր է ատոնց ապացոյցը։ Երբէն ի վեր սակայն թիւրքերը կասկած ունեցան, թէ մենք գաղտնի ծրագիրներ ունինք։ Եւ եթէ համոզուեցան իսկ, ինչու պաշտօնապէս չլուծեցին բոլոր հայ քաղաքական կուսակցութիւնները, որպէս զի ժողովուրդն ալ գիտնար և ըստ այնմ զգուշանար այս կամ այն կուսակցութեան մասնակցելէ. և յետոյ, ո՛չ թէ միայն չլուծեցին, այլ և մինչև իսկ քաջալերեցին այդ կուսակցութիւնները։ Դաշնակցականք ևս վերջին 10 ամսուան ընթացքին մէջ առնուազն 500 միթինգ ու բանախօսութիւն սարքեցին Պոլսոյ և գաւառներուն մէջ. թիւրք կառավարութիւնը ո՛չ միայն ոևէ կերպով արգելք չեղաւ այդ հաւաքոյթներուն, այլ և իր կողմէն ներկայացուցիչներ ու բանախօսներ ալ խրկեց անոնց մասնակցելու։ Դեռ վերջերս, Ադանայի ջարդէն յետոյ, պ. Սաբահգիւլեան, հնչակեան գործիչ, պաշտօնապէս Իզմիրի վալիին ներկայացաւ նոր սուլթանի գահակալութիւնը շնորհաւորելու, և վալին «բանդամուզիքայով» 40 զինուոր խրկեց ի փոխադարձ այցելութիւն հնչակեան պետին, մինչ անդին նոյն օրերէն Ադանայի և Մերսինի մէջ հնչակեան ընկերներ ծակը կը թմբէին. ի՛նչ պոլիթիքա, ի՛նչ կոմեդի է այս։ Եթէ այս կամ այն կուսակցութիւնը ապստամբական միտումներ ունի Ադանայի նահանգին մէջ, ինչպէս կարելի է մէկ կողմէն այդ կուսակցութեան անդամները չարաչար հալածել յԱդանա և միւս կողմէն քաղաքավարական ու նոյնիսկ համակրական արտայայտութիւններ ունենալ ուրիշ տեղուանք հանդէպ նոյն կուսակցութեան անդամոց. մարդկօրէն աւանկ երևոյթ մը ըմբռնել ու բացատրել անկարելի է։ Եւ յետոյ ենթադրենք, թէ Ադանայի մէջ ատանկ ծրագիր մը պատրաստուէր և կառավարութիւնն ալ տեղեկութիւն ունէր. ինչու ծրագիրը պատրաստողները չհալածուեցան, չձերբակալուեցան. ինչու կառավարութիւնն իր սաղմին մէջ չխեղդեց այդ «ապստամբութիւնը». հիմա մեզի կըսեն թէ՝ «դուք ապստամբութիւն մը կը սարքէիք կոր, մենք փարիին էինք, ձայն չհանեցինք, ուստի ձեզի ապանաքի բերելով ձեր ժողովուրդը ջարդեցինք. ափսոս որ ձեր տուները մեր անխելքութեամբ այրած ըլլալով մենք մեր ձեռքով ձեզի դէմ եղած ապացոյցները փճացուցած ենք. զի այրած տուներուն մէջ խուզարկութիւն չենք կրնար կատարել...»։

Աս ի՛նչ արդարացում, աս ի՛նչ ապացոյց է. Աստուած իմ։ Հիմա տեսնենք և բաղդատենք սուլթան Համիդի բէժիմի և հիմակուան բէժիմին տարբերութիւնը։

Սուլթան Համիդ եթէ կանուխէն իմանար թէ իրեն կամ երկրին դէմ դաւադրութիւն մը կը սարքուի կոր՝ խաբիւ կը հալածէր ու կը պատժէր դաւադիրները. բայց երբեք չէր սպասեր որ դէպքը պատահի ու այնպէս պատժէ։ Իսկ եթէ դէպքը իր անգիտութեամբը պատահելու ըլլար՝ այն ժամանակ իր վրէժխնդրութիւնը ո՛չ միայն դաւադիրներէն, այլ մանաւանդ անմեղ ժողովուրդէն կառնէր։ Սուլթան Համիդ եթէ կասկածէր՝ կը ձերբակալէր, բայց ժողովուրդը չէր ջարդեր «դէպք» պատահելէ առաջ։

Իսկ հիմա...։ Եթէ կառավարութիւնը կասկածի, փոխանակ կասկածելիները ձերբակալելով քննութիւն կատարելու և յանցանքնին հաստատելու, պարագային դանոնք պատժելու, բնաւ ինչիշիկ չըներ կոր անոնց. այլ կը թոյլատրէ կոր որ ամբողջ երկիր մը քայքայուի, ամբողջ ժողովուրդ մը կոտորուի, առանց ոևէ դէպք պատահած ըլլալու, ու ջարդէն վերջն ալ, ու միայն ջարդէն վերջն է, որ կը հետապնդէ կոր կասկածելիները....։

Եզրակացութիւն — սուլթան Համիդ «դէպք մը» պատահելէն վերջը կը ջարդէր։ Նոր կառավարութիւնը «դէպք» պատահելէն առաջ կը ջարդէ կոր....։ Ահա տարբերութիւնը։

Մենք հարկադրուած ենք անպատճառ այս եզրակացութեան յանգել՝ եթէ Թիւրքերը պնդեն թէ ջարդին պատասխանատուները մենք ենք։ Իսկ եթէ այս տակտիկէն յիմարութիւնն ըմբռնելով, Ադանայի կոտորածին պատասխանատուութիւնը նորէն Համիդին վրայ նետելու ըլլան, աւելորդ ըսելիք չունինք։ Բայց այդ պարագային ալ հրաման ընելու են ուր որ անկ է, որպէսզի Ադանայի և Հալէպի կուսակալութեանց մէջ բանտարկուած բոլոր հայերը անմիջապէս և անպայման կերպով ազատ արձակուին։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բալախանի, 5 յուլիսի

Բազուաբնակ՝ Վան գաւառի Խաղէնց գիւղացի մի խումբ երիտասարդներս, ցանկանալով մեր գիւղում հիմնել «Գաբրիէլ Կիւլնազարեան» անուամբ գրադարան-ընթերցարան, այս նպատակով հանգանակած ենք հետևեալ մի գումար հետևեալ նուիրատուութեամբ. — Մ. Թաթարեան 25 ր., Վ. Նազարեան և Մ. Պօղոսեան՝ 20-ական ր., Հ. Խաչիկեան 23 ր.։

Սրանով կոչ ենք անում բոլոր նրանց, ովքեր ցանկութիւն ունեն օգնել մեզ՝ այս բարենպատակ ձեռնարկը կատարելագործելու, թող բարեհաճեն իրանց նպաստները (գրքերը և նուէրները) ուղարկել հետևեալ հասցէով.—Баку, Балаханы, Совѣтъ Съѣзда, Միքայէլ Գրիգորեանին։

Ի դիմաց նախաձեռնողների՝

Միսակ Թաթարեան

—

Թաւրիզ, 9 մայիսի

Ուղարկելով Թաւրիզի սովեալների օգտին Ղօչանում կատարված հանգանակութեան ներփակ պատճէնը*) և խնդրելով տպագրել «Մշակի» էջերում, յայտնում ենք, որ 33 թումանը ստացել և յանձնել ենք Թաւրիզի Հ. Ազգատ. Ընկ. վարչութեան՝ իր նպատակին գործադրելու համար։

Հրապարակով մեր խորին շնորհակալութիւնն ենք յայտնում նաև Պարսկաստանի և Հնդկաստանի հայոց առաջնորդ գեր. Սահակ արքեպիսկոպոսին և Թեհրանի հայ հասարակութեանը, որ մեր հեռագրական խնդիրը յարգելով փութացին օգնութեան հասնել սովի տագնապի մէջ գտնվող քաղաքիս հայ բնակչութեանը և հանգանակութիւն կատարելով հեռագրով փոխադրեցին 350 թուման, որ նոյնպէս յանձնվեց Ազգ. Ընկ. վարչութեանը ի գործադրութիւն ըստ նպատակին։

Նոյն տագնապալից օրերում մի հեռագիր ևս ուղղել ենք Բագու՝ եղբայրներ Թումանեանց առևտ. տան և օգնութիւն խնդրել, որին ի պատասխան հաճեցին կարգադրել տեղիս իրանց գրասենեակին գնել 20 խալվար ալիւր իրանց հաշւին և բաժանել քաղաքիս աղքատ ազգաբնակութեանը՝ առանց ազգի և կրօնի խտրութեան։ Այս առիթով տեղի ունեցած թեմ. խորհրդի, Ազգ. Ընկ. վարչութեան և Թումանեանց առևտ. տան տեղիս ներկայացուցչի միասին խորհրդակցութեամբ որոշվեց 15 խալվար ալիւր գնել Պարսից նորակազմ Աղքատախնամ Ընկ. վարչութեան տրամադրութեան ներքոյ՝ մահմեդական ազգաբնակութեանը բաշխելու համար, իսկ 5 խալվարը յանձնել մեր Ազգ. Ընկ. վարչութեանը։ Պատիւ ունինք բոլորի կողմից շնորհակալութիւն մատուցանելու բարեհամբաւ եղբարց Թումանեանց։

Առիթից օգուտ քաղելով պարտք ենք համարում յայտնել նաև, որ անցեալ դեկտեմբերին Բագւում մեր հանգանակած դրամի հաշւին թեմ. խորհրդի և Ազգ. Ընկ. վարչութեան խորհրդակցութեամբ 300 թուման յատկացվել էր ի նպաստ Սալմաստի Սանամբերկ գիւղի արկածեալներին։ Սալմաստի գործակալական խորհրդից ստացված գրութեան համաձայն՝ 150 թումանով գնվել է 60 բեռ ցորեն և բաժանվել սանամբերկցիներին, իսկ 150 թումանով պէտք է գնվեն երկրագործական գործիքներ և տրվեն նոյն գիւղացիներին։ Իսկ Մուժամբար գիւղի արկածեալներին քաղաքական խառն դրութեան պատճառով երկար ժամանակ հնարաւոր չէր լինում օժանդակութիւն հասցնել, մինչև որ անցեալ շաբաթ թեմ. խորհրդի անդամ Նիկ. Տէր-Յովհաննիսեան և Ազգ. Ընկ. վարչութեան անդամ Ստ. Եղիազարեան մի խումբ մուժամբարցիների հետ և ռուսաց հիւպատոսարանի կողմից մեր խնդրած կօզակների պաշտպանութեան ներքոյ Մուժամբար գնացին և գիւղացիներին բաժանեցին լծկան եզներ, կով և այծ գնելու համար 1000 թուման, որից 50 թումանը նուիրել էին եղբարք Ջանիեանք, իսկ մնացած գումարը վերոյիշեալ հանգանակութեան հաշւին էր։ Ազգ. Ընկ. վարչութիւնը անշուշտ ժամանակին մանրամասն հաշիւ կը տայ, թէ ինչպէս է գործադրվել քաղաքումս նոյն հանգանակած գումարի մնացած մասը։

Առաջնորդ հայոց Ատրպատականի՝

Կարապետ Ծ. վարդ.

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Գանձակի շրջակայքի ամարանոցաւորներին

—

Հաջիքենդ, 23 յունիսի

Յունիսի 21-ին, կիրակի օրը, Գանձակի Հաջիքենդ ամարանոցին կից եղած Միխայլովկա մօլոկանների աւանից մինչև Սիւլուք հայաբնակ գիւղի ձորում գտնվող Յուրտ-աղբիւրը տանող ծմակի ճանապարհին կորցրել եմ մի սևակազմ յուշատետր մանկական ձեռագիր ոտանաւորների, որի առաջին երեսի վրա գեղագիր ձևով գրված է՝ «Անմոռանալի աշխարհից» պրակ առաջինը։

Ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ այդ երեք բնակավայրերի՝ Հաջիքենդի, Միխայլովկայի և Սիւլուքի բնակիչներն ու մանաւանդ ամարանոցաւորները՝ առաւօտ ու երեկոյ զբօսանքի են դուրս գալիս այդ ճանապարհներին և որ կարող է պատահել՝ որևէ մէկը գտած լինի յուշատետրս, երկտողովս խնդրում եմ՝ թող գտնողը տեղեկութիւն տայ այդ մասին ինձ՝ Елисаветполь, Старшему учителю св. Іоаннской школы, А. Агабабу. Ես յուլիսին վերադառնալու եմ այդ վայրերը և անձամբ կը հատուցանեմ կորուստս գտնողին՝ նիւթական կամ բարոյական վարձատրութեամբ։

Յակ. Աղաբաբ

*) Խմբագրութեանս ուղարկված էր բուն հանգանակութեան թերթը, որ կցել է նամակի հետ միասին, և դժբաղդաբար պատճէնը չունենք մեր ձեռքում։

ՄԻ ԿՈՐԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐ

—

1907 թ. Գուտտենբերգ գրավաճառանոցից կորել է Յովհ. Մալխասեանի «Հայ գեղջուկի ալբոմի» III մասը, որ ամփոփված է սև գոյնով կալենկորէ տետրի մէջ, մօտ 200 երես։ Ով որ գտել է՝ խնդրում ենք վերադարձնել, որի համար վարձատրութիւն կը տրվի 10 ր.։ Գտնողը կարող է վերադարձնել «Գիւղատնտես» խմբագրատանը՝ Աշոտ Աթանասեանին։

Աշոտ Աթանասեան

Յովհ. Մալխասեան

Թիֆլիս, 3 յուլիսի

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԼԵՄԱՆՍՕՅԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

—

Պետեր. Հեռ. Գործակալութիւնը հաղորդեց ֆրանսիական մինիստրական ներկայ կազմի անկումը։

Պիտի նկատել, որ Երրորդ Հանրապետութեան մինիստրութիւնները առհասարակ երկար չեն մնում կառավարական ղեկի մօտ։ Դրա պատճառն այն է, որ Ֆրանսիայում գոյութիւն ունեն բազմաթիւ կուսակցութիւններ, որոնցից և ոչ մէկը պարլամենտում մեծամասնութիւն չէ կազմում և մինիստրութիւնները միշտ հետևանք են լինում հարևան կուսակցութիւնների խմբակցութիւնների (բլօկ), որոնք բաժանվել կարող են ամենաչնչին առիթից, զրկելով ղեկի մօտ կանգնած մինիստրութիւնը ձայների մեծամասնութիւնից, ապա ուրեմն իշխանութիւնից։

Վերջին պարլամենտական ընդհ. ընտրութիւնների ժամանակ, 1906 թւի սկզբին, համեմատական մեծամասնութիւնը ստացաւ արմատական կուսակցութիւնը՝ շնորհիւ սօցիալիստների ջերմ աջակցութեան։ Արմատականները,—թող անունը ձեզ չը սարսափեցնէ, ֆրանսիական արմատականները մեր կադետներից դեռ մի քիչ աջ են,—ստացան 248 ձայն, իսկ ամբողջ պարլամենտում կայ 576 անդամ, ուրեմն գերիշխելու համար նրանք պիտի պահպանվէին այլ կուսակցութիւնների կողմից, և արմատականները իրանց աջակիցներ փնտռեցին աջ կողմում, երբեմն դարձնելով սօցիալիստներից...

Արմատականների այդ յաղթութիւնը հնարաւոր դարձրեց Կլեմանսօյի մինիստրութեան կազմակերպումը, 1906 թւի աշնանը, երբ ընկաւ Սարիէնի մինիստրութիւնը, որի մէջ ապագայ մինիստրութեան պրեմիէրը, Կլեմանսօն, առաջին անգամ իր երկար և փայլուն պարլամենտական գործունէութեան ընթացքում ստանձնեց վարչական ղեկը՝ իբրև ներքին գործերի կարևոր և պատասխանատու ղեկավար։

Ժօրժ-Բենժամէն Ժօրժ Կլեմանսօն (ծն. 1841 թ.) մինչև այդ յայտնի էր որպէս փայլուն քաղ. գործիչ, հռչակված «մինիստրութիւններ տապալող» անունով, սիրելի նոյնիսկ բանուոր դասին։ Բայց իր նոր դերում որպէս վարչական անձն, նա կորցրեց իր վաղեմի ժողովրդականութեան մեծ մասը, այն, ինչ որ չարեցին թշնամիների անհիմն բամբասանքները Պանամայի խայտառակ գործի ժամանակ, երբ ջանում էին ապացուցել նրա մասնակցութիւնը այդ մեծ աւազակութեան մէջ... Կլեմանսօյի հետ վարկաբեկվեց արմատական կուսակցութիւնը այն աստիճան, որ նոյնիսկ ջերմ արմատական Կամիլ Պելտանը խոստովանեց նրա ճգնաժամը*)։ Կլեմանսօյի մինիստրութեան ամենախոշոր և բեղմնաւոր գործը եղաւ նախ-անցեալ մինիստրութեան (Էմիլ Կօմբի) ժամանակ ընդունված եկեղեցական օրէնքի կատարածը։ Յայտնի է, որ համաձայն այդ օրէնքի—եկեղեցու բաժանումը պետութիւնից—կրօնը նկատվում է որպէս նրա դաւանողների մասնաւոր գործ։ Եկեղեցին զրկվում է այն բոլոր բարոյական, դրամական օժանդակութիւններից, որ նա ստանում էր պետութիւնից, քաղ. և համայնական հաստատութիւններից։ Հաւատացողները, ծխականները, կազմում են իրանց եկեղեցու շուրջը ընկերութիւններ, որոնք ենթակայ են, ինչպէս մնացած այլ տեսակի աշխարհական ընկերութիւնները, պետական ընդհ. օրէնքներին։ Եկեղեցական-վանական կայքը, գոյքը դառնում են ծխի սեփականութիւն, որով կօնտրօլի են ենթարկվում «սև զօրագնդի» մեծամեծ կարողութիւնները, որ շատ անգամ գործադրվում էին ի վնաս հանրապետութեան, հասարակական առաջադէմ զարգացման...

Կլեմանսօն իրագործեց այդ օրէնքը ամենայն հարազատութեամբ, եռանդուն կերպով ճնշելով կղերական-միապետական յետադէմ ընդդիմադրութիւնները։

Նուազ արդիւնաւէտ, թէև ոչ պակաս եռանդուն էր նրա գործունէութիւնը սօցիալական-հասարակական րէֆօրմների ասպարիզում։ Նա այստեղ դաւաճանեց իր նախկին համոզմունքներին, որոնք երբեք սօցիալիստական չեն եղել, թէև մեծ չափով տոգորված ջերմ համակրանքով դէպի աշխատաւորները և նրանց մեծ խնդիրը։ Այդ պատճառով նա հէնց իր մինիստրութեան սկզբին, 1907 թւի գարնանը, իր դէմ գինեց նախկին բարեկամներ սօցիալիստներին շարունակ լսելով նրանցից շատ դառն նկատողութիւններ... Յիրաւի, թէև Կլեմանսօն հիմնեց մի նոր մինիստրութիւն, աշխատանքի մինիստրութիւնը, որի նպատակը պիտի լինէր բանւորների կարիքների հոգալը, սակայն նա բոլոր վիճելի բաղդութիւնների ժամանակ ոչ միայն չը պաշտպանեց աշխատաւորների շահերը, այլ նոյնիսկ անաչառ չեղաւ դէպի աշխատանքի ներկայացուցիչները։

Դժուար է մի կարճ լրագրական յօդուածում յիշատակել մանրամասնօրէն նրա սօցիալական քաղաքականութիւնը, այն մօմենտները, որ շատ դափնիներ խլեցին Կլեմանսօյի վաստակած նախկին փառքի պսակից։ Ահա ձեզ նրա վարմունքը Պա-դը-Կալէում, գինեգործների, էլեկտրաշարժների, ուսուցիչների, պօստային-հեռագրական ծառայողների կօնֆլիկտների ժամանակ։ Քիչ բան Կլեմանսօն իրականացրեց իր յայտարարած ծրագրից, կատարածն էլ ոչ սպասածի չափով, բայց դա միայն նրա մեղը չէր, այլ ամբողջ «ճգնաժամի» մէջ գտնվող արմատական կուսակցութեան։ Մեծ պարլամենտական գործչի մեղը այն էր, որ նա ղեկավար մնաց այն հանգամանքներում, որոնք բարեբաստիկ չէին սօցիալական րէֆօրմների իրագործմանը, նմանվեց իր հեգնած յարմարվող-օպպօրտունիստներին, որոնց պարագլխին, հռչակաւոր Գամբետտային, հէնց ինքը տապալեց իր սպանիչ քննադատութեամբ...

Պետրոս Զաքարեան

*) Տես «Լա Րեվիւ» այս տարվայ № 10 և „Рус. Бог.“ № 6—Ն. Կուգրինի յօդուածը։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌԱԳ. ԳՈՐԾ.

8 յուլիսի

ԱԹԷՆՔ։ Կազմակերպված է Րալլէի մինիստրութիւնը հետևեալ անձերից. Րալլէ՝ մինիստր նախագահ և ֆինանսների մինիստր, Զագրաֆօս՝ արտաքին գործերի, Ստրաօս՝ ներքին գործերի, Միաուլիս՝ ծովային, գնդապետ Մանուսօգլէ Սնակիս՝ զինւորական, Դէլիանիս՝ արդարադատութեան, Գէրօքստոպուլօս՝ լուսաւորութեան։

ՊՕԼՏԱՎԱ։ Րօմէնսկի գաւառի Բէրէզնեակի գիւղում այրվեց 137 շինութիւն իր բոլոր գոյքով։ Վնասը 20,000 ր. է։

ՕԴԷՍՍԱ։ Բօլգարական իշխանների դաշնակցութիւնը Բարձրագոյն շնորհակալութեան արժանացաւ այն զգացմունքների համար, որ արտայայտված էին դաշնակցութեան նախագահի հեռագրի մէջ։ Յուլիսի 7-ին երեկոյեան ի պատիւ իշխանների Ալէքսանդրեան պարկում կայացաւ սլաւօնական բանկէտ։ Մասնակցեցին բոլոր սլաւօնական ազգութիւնների տեղական ներկայացուցիչները։

ՄՕՍԿՎԱ։ Հանդիսաւոր կերպով բացվեց նահանգում թոքախտաւորների առաջին սանատօրիան Բրօնիցկի գաւառում նուիրատու Մարկօվի անունով։

ԲՈՒԷՆՕՍ-ԱՅՐԷՍ։ Արգէնտինեան հանրապետութեան կառավարութիւնը վերադարձրեց Բօլիվիայի դեսպանին հաւատարմաթղթեր՝ հրամանագրելով 24 ժամվայ ընթացքում հեռանալ հանրապետութիւնից։ Միաժամանակ կառավարութիւնը հրաման արձակեց, որ անյապաղ Արգենտինա վերադառնայ Բօլիվիայի իր դեսպանը։ Դիպլօմատիական յարաբերութիւնների խզման պատճառը Բօլիվիայի հետ այն է, որ վերջինը չուզեց ճանաչել Արգէնտինայի նախագահի միջնորդ դատարանի վճիռը սահմանային վէճի մէջ Բօլիվիայի և Պէրուի միջև, նոյնպէս և արգէնտինեան կառավարութեան դժգոհութիւնը այն բանից, որ Բօլիվիայի նախագահը թշնամական խօսքեր է գործածել պրէֆէկտներին ուղարկած շրջաբերական նամակում։

ՄԱԼՏԱ։ «Րամալլէս» փոխադրիչ նաւը գտնվում է Կրետէի ճանապարհի վրա բրիտանական զօրաբաժինն ընդունելու համար։ «Դունկան» զրահակիրը գնաց դէպի Կրետէ առաջիկայ երեք ամսվայ ընթացքում պահականաւի պաշտօն կատարելու համար։

ՇԱԴՐԻՆՍԿ։ Երկրորդ օրն է, որ այրվում է Դօլմատօվ քաղաքը։ Ոչնչացված են 150 տներ։ Կրակը լափեց երեք տուն։ Վնասը մօտ 50,000 րուբլի է։

ՄԱԴՐԻԴ։ Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ Մելիլում յուլիսի 7-ին խոշոր պատերազմ տեղի ունեցաւ, որը շարունակվեց երեկոյեան 6 ժամից մինչև առաւօտ։ Սպանացիների կորուստները բաւական նշանաւոր են։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

—

Թաւրիզ, Ար. Չիլինգարեանին.—Ձեր նամակ գրեցինք. «Պարսկական յեղափոխութիւնը» շուտով կը սկսվի տպագրվել. խնդրում ենք ուղարկել շարունակութիւնը։ Համարները ձեզ կուղարկվեն։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Յ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—11—ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

Ն. Վ. ԱԼԲՐԵԽՏ—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.։

Օ. Վ. ԳԵՅԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1 ժ. ներքին հ. և երեխայոց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Օ. Վ. ԳԵՅԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—6— հ. ժ., մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց։

Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

Վճարը 50 կ.։ Ջրաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Հիւանդների բաժանմունքով

Թիֆլիս, Ելիզավետինսկայա փ., 79, տել. 1026.

Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր.

ՄԻՔ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ—առ. ժ. 11—12-ը միզասեռական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդ (երկուշ., չորեքշ., ուրբ.)։

Ի. Ն. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ—առ. ժ. 11—12-ը ջղային և ներքին հիւանդութիւններ։

Մ. Պ. ԿԻՄՕՆՏ—առ. ժ. 11—12-ը վիրաբուժական հիւանդութիւններ։

Ս. Ա. ԼԻՒՐԻ—առ. ժ. 11—12-ը քթի բգի և ականջի հիւանդութիւններ։

Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ—առ. ժ. 10—11-ը ներքին և երեխաների հիւանդութիւններ։

Մ. Ե. ՄՋԱՐԷՈՒԼՕՎ—ցեր. ժ. 1—2-ը կաշուի և սիֆիլիսի հիւանդութիւններ (երեքշ., հինգշ., շաբաթ)։

Լ. Մ. ՄՕՆԻՆ—ցեր. 1—2-ը կանանց հիւանդ. և մանկաբարձ.։

Բժշկութիւն էլեկտրականութեամբ, մասսաժով և հիպնօզով։ Միկրօսկօպիական, բակտերիօլօգիական և քիմիական հետազօտութիւններ։ Ծաղկի պատուաստում։ Ծծմայրի ի քննութիւն։ Վճարը խորհրդի համար 50 կօպէկ։ Օպերացիաները և համախորհուրդները ըստ համաձայնութեան։ Հիւանդների բաժանմունքը բաղկացած է թէ ընդհանուր և թէ առանձին սենեակներից։

(կ. և. ու.) 236. 100—41

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Ամառային երթեւեկութիւն

(Թիֆլիսի ժամանակով)

Թիֆլիսից մեկնում է

ԲԱԳՈՒ՝ ՊՕՍՏԱՏԱՐ գնացքը 11 ժ. 38 ր. երեկ., Գանձակ է հասնում 6 ժ. 1 ր. առ., Եւլախ՝ 7 ժ. 58 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 1 ժ. 12 ր. ցերեկ. Բալաջարի 4 ժ. 43 ր., Բագու՝ 6 ժ. 7 ր. երեկ.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ ԳՆԱՑՔ № 6՝ 7 ժ. 36 ր. առ., Գանձակ է հասնում 1 ժ. 41 ր. ցերեկ., Եւլախ՝ 3 ժ. 36 ր. ցերեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 15 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. 37 ր. գիշ., Բագու՝ 12 ժ. 44 ր. գիշ.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ ԳՆԱՑՔ № 12՝ 10 ժ. 11 ր. երեկ., Գանձակ՝ 4 ժ. 13 ր. առ., Եւլախ՝ 6 ժ. 8 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ՝ 10 ժ. 32 ր. Բալաջարի՝ 1 ժ. 44 ր. ցերեկ., Բագու՝ 2 ժ. 18 ցերեկ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ ՊՕՍՏԱՏԱՐ 1 ժ. 44 ր. գիշեր., Ալեքսանդրօպօլ է հասնում 12 ժ. 35 ցերեկ., Ուլուխանլու՝ 6 ժ. 11 ր. առ., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 10 ր. գիշեր.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ ԱՊՐԱՆՔ. 5 ժ. երեկ., Ալեքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 38 ր. առաւ., Ուլուխանլու՝ 9 ժ. 12 ր. առաւ., Երևան՝ 10 ժ. 7 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ՝ ԱՐԱԳ. ԳՆԱՑՔ 8 ժ. 31 ր. երեկ., Բաթում է հասնում 7 ժ. 41 ր. առ.։ ՊՕՍՏԱՏԱՐ՝ 9 ժ. 4 ր. երեկ., Բաթում է հասնում 10 ժ. 33 ր. առ.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ՝ 1 ժ. 1 ր. գիշ., Բաթում է հասնում 2 ժ. 34 ր. ցերեկ.։

Թիֆլիս է հասնում

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ ՊՕՍՏԱՏ. ԳՆԱՑՔԸ 8 ժ. 6 ր. առաւ. ՄԱՐԴԱՏԱՐ № 5՝ 12 ժ. 11 ր. գիշ.; ՄԱՐԴԱՏԱՐ. № 11՝ 10 ժ. 45 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ ԱՐԱԳ. 9 ժ. 36 ր. առ., ՊՕՍՏ. 10 ժ. 38 ր. երեկ., ՄԱՐԴԱՏԱՐ՝ 8 ժ. 42 ր. առ.։

ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ-ԵՐԵՒԱՆ՝ ՊՕՍՏ. 6 ժ. 26 ր. երեկ. ՄԱՐԴԱՏԱՐ-ԱՊՐԱՆՔ. 6 ժ. 27 ր. ցերեկ.։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ

Ռ. Խան-Ազատ եւ Գ. Վարդանեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

27 նկարներով և մի մեծ գունաւոր քարտէսով։

Դասընթացք ծխ. դպրոցների IV բաժանմունքի և ժողովրդական ընթերցանութեան համար։

Գինն է 75 կօպ.

Գլխաւոր պահեստը «Գուտտեմբերգ» գրավաճառանոցում. կարելի է դիմել և հեղինակներին՝ — Тифлисъ, Сурпъ-Нишанское училище.

(օ. մ.) 625. 10—2

Մամուլի տակ է և դուրս եկաւ

ՀԻՆ-ՈՒԽՏԻ ՆԻՒԹԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Երկրորդ տպագրութեամբ)

Կարելի է դիմել Թիֆլիսի հայ գրավաճառներին։

Սահակ ա.-ք. Սահակեան

(օ. մ.) 601. 5—5

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ-ՊԱՆՍԻՕՆ

ՅՈՎՍԷՓ

Մելիք-Ջհանեանցի

Тифлисъ, Лермонтовская ул., № 4 (близъ III мужск. гимназіи)

Ընդունվում են աշակերտներ գիշերօթիկ և երթևեկ և պատրաստվում են բոլոր միջնակարգ դպրոցների համար։ Աւանդվում են ռուս, հայ, գերման, լատին և ֆրանսիական լեզուներ։

(օ. մ.) 604. 20—4

ՄԱՀ ԲԱՂԼԻՆՋՆԵՐԻՆ

Նորութիւն. րէկլամ չէ.

«ԿԼՕՊՕՎԻՆ»

Շուտափոյթ ոչնչացնում է բաղլինջներին և նրանց սաղմը։ Սրվակի գինը 35 կօպ.։ Պահեստը միայն ԱԽՕԲԱՁԷԻ մօտ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ։ Ուղարկում ենք վերադիր վճարով։ Դեղավաճառներին զեղչ։ Պահանջեցէք յամառօրէն «ԿԼՕՊՕՎԻՆ ԱԽՕԲԱՁԷ»։

Հասցէ՝ Тифлисъ, памятникъ Воронцова, ул. Некрасова, № 14, складъ Ахобадзе.

(օ. մ.) 568. 30—13

Համալսարանական

ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Աւարտելով Ժընէվի համալսարանի հասարակական գիտութիւնների մասնաճիւղը, փնտռում եմ ուսուցչութեան պաշտօն հայկական միջնակարգ դպրոցներում։

Մինչև յուլիս 15-ը դիմել Ժընէվ (Genève (Suisse) Roseraie 39), իսկ 15-ից յետոյ՝ Թաւրիզ (Tauris, (Perse) T. Ter-Hacobian).

Տիգրան Տէր-Յակոբեան

(չ. շ.) 663. 2—2

ՓՆՏՌՈՒՄ ԵՄ

Կար ու ձևի և ձեռագործի վարժուհութեան տեղ և ընդունում եմ աշակերտուհիներ տանը։ Ունեմ ատտեստատ և վկայական։ Հասցէս՝ Тер-Гукасовская, № 30.

Հռիփսիմէ Թաղէոսեան

(չ. ու. կ.) 632. 3—2

Լուսանկարչատուն

(Фото-Тифо-Цинкографія)

Ս. ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆԻ

ՓՈԽԱԴՐՎԵԼ Է Պուշկինսկի պասաժ։

(օ. մ.) 6 5. 3—3

Պահանջեցէք ամեն տեղ „ՕԴՕԲՐԻՆ“

Միայն ՄԻԽԱՅԻԼ ԼԵԲԵԴԵՎԻ

«Этикетъ утвержденъ прав.» մակագրութեամբ։

Գլխաւոր պահեստատեղը Դեղագործական Ապրանքների Վաճառման Կովկասեան Ընկերութեան մէջ—Թիֆլիս, Բագու, Բաթում։

(10, 20, 30) 50—50

Հրատարակութիւն Գ. Գալստեանի № 37

ԱԽԻԼ ԼՕՐԻԱ

ՍՕՑԻՕԼՕԳԻԱ

Զարգման տարրեր, դպրոցները և նորագոյն յառաջադիմութիւնները.

Դասախօսութիւններ կարդացված Պադուայի համալսարանում 1900 թ. յունվարից մինչև մայիս։

Գերմաներէնից թարգմանեց Pessimist.

Գինն է 60 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, книж. магазинъ „Гуттенбергъ“, Г. И. Галустяну.

613. 3—3